

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SASTATĀMĀS VALODNIECĪBAS UN TULKOŠANAS NODAĻA

**DZĪVNIEKU TAKSONU NOSAUKUMU ATVEIDE
LATVIEŠU VALODĀ**

**FORMATION OF THE COMMON NAMES OF ANIMAL
TAXA IN THE LATVIAN LANGUAGE**

MAGISTRA DARBS

Autore: **Ieva Rune**

Studenta apliecības nr.: ir08121

Darba vadītāja: prof. Dr. philol. Gunta Ločmele

RĪGA 2014

PATEICĪBA

Maģistra darba autore vēlas pateikties darba vadītājam prof. Dr. philol. Guntai Ločmelei par atbalstu un vērtīgajiem ieteikumiem darba tapšanas gaitā. Paldies Latvijas Dabas muzeja vecākajai antropoloģei Aili Marnicai un zooloģijas nodaļas vadītājai Rūtai Sukovskai, kā arī Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza zinātniskā darba koordinatorei Elīnai Gulbei un dzīvnieku kolekcijas vadītājai Gunai Vītolai, kas sniedza vērtīgu informāciju par latvisko dzīvnieku taksonu izstrādes un apstiprināšanas gaitu.

ANOTĀCIJA

Lai arī latviskie dzīvnieku taksonu nosaukumi tiek lietoti gan muzejos un zoodārzos, gan zinātniskos pētījumos un populārzinātniskos izdevumos, tomēr, ņemot vērā to, ka nav izveidoti vienoti latvisko taksonu nosaukumu izveides principi, ļoti maza daļa no taksonu nosaukumiem ir LZA Terminoloģijas komisijas apstiprināta un taksonu nosaukumus veido gan nozares speciālisti, gan tulkotāji, tad nosaukumi ir daudzveidīgi, neprecīzi un nereti arī maldinoši. Darba mērķis ir izzināt pastāvošo situāciju latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu jomā un apkopot principus, pēc kuriem tiek veidoti latviskie taksonu nosaukumi. Pētījuma gaitā tika atklāti un apkopoti principi, pēc kuriem jāveido latviskie taksonu nosaukumi, noskaidrota šo terminu apstiprināšanas gaita un atklāts nozares speciālistu skatījums uz zooloģijas terminoloģijas situāciju.

Atslēgvārdi: terminoloģija, terminu izstrādes principi, vispārpieņemtie taksonu nosaukumi, zooloģija.

ABSTRACT

Even though the Latvian common names of animal taxa are used not only in museums and zoos, but also in scientific studies and popular science publications, common names are varied, inaccurate and in some cases also misleading. This is due to the fact that there are no established principles, according to which the Latvian common names of animal taxa are formed, only a small fraction of the Latvian common names have been validated by the Terminology Commission of Latvian Academy of Sciences, and the common names of animals are formed not only by subject field specialists, but also by translators. The aim of this research paper is to investigate the situation of the Latvian common names of animal taxa and to collect principles that are used to form Latvian common names. In the course of the research, principles for formation of the Latvian common names of animal taxa were collected, the process of term validation was investigated and the subject field specialists' opinion on the state of zoological terminology in Latvia was revealed.

Keywords: terminology, term formation principles, common names of taxa, zoology.

SATURS

Ievads.....	1
1. Terminoloģija	4
1.1. Termins.....	6
1.2. Terminiem izvirzāmās prasības un to piemērojamība taksonu nosaukumiem....	7
1.3. Terminu izstrāde	10
2. Terminoloģijas situācija Latvijā	15
2.1. Terminu izstrādes, pieņemšanas un apstiprināšanas process Latvijā	15
2.2. Nozaru terminoloģijas situācija Latvijā.....	17
3. Botānikas terminoloģija Latvijā	21
4. Vispārpieņemtie un zinātniskie terminu nosaukumi	26
4.1. Vispārpieņemtie taksonu nosaukumi angļu valodā	28
4.2. Zinātniskie taksonu nosaukumi	30
5. Vispārpieņemtie taksonu nosaukumi latviešu valodā.....	35
5.1. Primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātiskā saraksta analīze	35
5.2. Latvijas Dabas muzeja pieredze	41
5.3. Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pieredze.....	46
6. Dzīvnieku sugu un ģinšu nosaukumu atveides principi	50
Secinājumi	52
Tēzes.....	55
Literatūras saraksts	56

IEVADS

Zooloģija un, konkrēti, latviskie taksonu nosaukumi, nav tā joma, kuras terminu izveide un apstiprināšana šobrīd būtu tautsaimniecības prioritāte, līdz ar to nav daudz vienotai lietošanai apstiprinātu latvisko taksonu nosaukumu. Tomēr šie nosaukumi ir nepieciešami kā nozares speciālistiem un iestādēm, kuru darbība ir cieši saistīta ar dzīvniekiem, tā arī grāmatu autoriem, žurnālistiem un tulkotājiem, kas saskaras ar tekstiem par dabu un dzīvniekiem. Nepieciešamības gadījumā latviskos taksonu nosaukumus rada gan nozares speciālisti, gan arī cilvēki, kam nav plašāku zināšanu par dzīvnieku nosaukumu atveides tradīcijām Latvijā. Tā kā nav apkopotu principi, pēc kuriem tiek izstrādāti taksonu nosaukumi latviešu valodā, šajā terminoloģijas nozarē nav kārtības – termini tiek veidoti pēc dažādiem principiem, nereti vienam taksonam ir vairāki nosaukumi un ir arī gadījumi, kad viens nosaukums tiek lietots vairāku taksonu apzīmēšanai. Latviskie taksonu nosaukumi tiek lietoti gan zinātniskos pētījumos, gan informatīvos materiālos muzejos un zooloģiskajos dārzos, gan arī dažādās populārzinātniskās publikācijās, piemēram, enciklopēdijās, žurnālu rakstos un televīzijas pārraidēs par dabu, līdz ar to tie skar lielu sabiedrības daļu. Tādēļ ir svarīgi ieviest vienotus principus, pēc kādiem tiek veidoti un lietoti latviskie taksonu nosaukumi, kā arī izskatīt un apstiprināt vienotai lietošanai jau izveidotos nosaukumus vai vismaz izveidot publiski pieejamu sarakstu ar lietošanai ieteicamajiem latviskajiem taksonu nosaukumiem, lai novērstu nosaukumu daudzveidību un precizitātes trūkumu, kas ir nevēlams jebkuras nozares terminoloģijā.

Maģistra darba mērķis ir izzināt pastāvošo situāciju zooloģijas terminoloģijas, it īpaši latvisko taksonu nosaukumu, jomā un apkopot principus, pēc kuriem tiek veidoti latviskie taksonu nosaukumi. Saistībā ar to tiek izvirzīti šādi pētnieciskie jautājumi:

- Vai dzīvnieku taksonu nosaukumi ir uzskatāmi par terminiem?
- Pēc kādiem principiem tiek veidoti latviskie dzīvnieku taksonu nosaukumi?
- Kā latviskie dzīvnieku taksonu nosaukumi tiek apstiprināti vienotai lietošanai?
- Kāda ir sadarbība starp Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisiju un nozares speciālistiem, kas veido latviskos dzīvnieku taksonu nosaukumus?
- Kā nozaru speciālisti vērtē zooloģijas terminoloģijas situāciju Latvijā?

Maģistra darba teorētiskā daļa, kurā ir apskatīta terminoloģijas nozare, tās attiecības ar citām zinātņu nozarēm, kā arī principi, pēc kuriem tiek veidoti termini, ir balstīta uz Marijas Terēzas Kabre un Valentīnas Skujiņas darbiem. Darba autore izvēlējās tieši šos autorus, jo M. T. Kabre savā grāmatā „Terminology: Theory, Methods and Applications” pievērš īpašu

uzmanību saiknei starp terminoloģiju un nozaru speciālistiem – terminoloģijas nozīmei nozaru speciālistu skatījumā un nozaru speciālistu lomai terminoloģijas izstrādes procesā. Tā kā maģistra darbs ir veltīts taksonu nosaukumu veidošanai latviešu valodā, tad nepieciešams apskatīt arī Valentīnas Skujiņas darbā „Latviešu terminoloģijas izstrādes principi” aprakstītos principus, pēc kādiem tiek veidoti termini latviešu valodā. Tāpat arī šajā maģistra darbā tiek apskatīts latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas process, kas arī daļēji izskaidro pastāvošo situāciju zooloģijas terminoloģijas nozarē.

Maģistra darba praktiskās daļas ietvaros tika analizēts Dabas muzeja vecākās antropoloģes Aili Marnicas veidotais primātu kārtas sistemātiskais sugu nosaukumu saraksts, ko vienotai lietošanai ir apstiprinājusi Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. Pētījuma ietvaros maģistra darba autore intervēja Latvijas Dabas muzeja pārstāves Aili Marnicu un Rūtu Sukovsku un Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pārstāves Elīnu Gulbi un Gunu Vītolu. Šajās intervijās tika iegūts nozares speciālistu viedoklis par zooloģijas terminoloģijas stāvokli Latvijā, kā arī informācija par latvisko taksonu nosaukumu izstrādi un lietošanu Latvijas Dabas muzejā un Rīgas Nacionālajā Zooloģiskajā dārzā, šo iestāžu sadarbību ar LZA Terminoloģijas komisiju.

Maģistra darba pirmajā nodaļā tiek apskatīta terminoloģijas teorija, pievēršot īpašu uzmanību termina jēdzienam, terminiem uzvirzāmajām prasībām un terminu izstrādes gaitai. Darba otrā nodaļa ir veltīta terminoloģijas situācijai Latvijā un tajā ir apskatīts terminu izstrādes, pieņemšanas un apstiprināšanas process Latvijā, kā arī latviešu nozaru terminoloģijas situācija. Trešajā nodaļā īpaša uzmanība ir veltīta botānikas terminoloģijas situācijai Latvijā. Lai arī botānika tāpat kā zooloģija ir bioloģijas apakšnozare, taču botānikas terminoloģija ir attīstītāka nekā zooloģijas terminoloģija – šīs nozares terminoloģijai ir veltītas daudzas publikācijas un par šīs nozares terminoloģiju atbild LZA Terminoloģijas komisijas Botānikas terminoloģijas apakškomisija. Tomēr daudzi no botānikas terminoloģijas izstrādes principiem ir pielietojumi arī veidojot zooloģijas terminus, tāpēc ir svarīgi apskatīt publikācijas, kurās tiek risināti ar botānikas terminoloģiju saistīti jautājumi. Maģistra darba ceturtnā nodaļa ir veltīta vispārpieņemtajiem un zinātniskajiem taksonu nosaukumiem – tajā tiek apskatītas vispārpieņemto taksonu nosaukumu problēmas kā latviešu tā angļu valodā, vispārpieņemto taksonu nosaukumu lietojums angļu valodā, norādot, ka šo terminu standartizācijas process notiek arī citās valodās. Ņemot vērā to, ka zooloģijā liela nozīmē joprojām ir arī zinātniskajiem jeb latīniskajiem taksonu nosaukumiem, ceturtnajā nodaļā tiek aprakstīti arī zinātnisko nosaukumu izveides un lietošanas principi. Darba piektajā nodaļā, pirmkārt, tiek analizēts Dabas muzeja vecākās antropoloģes Aili Marnicas veidotais un LZA Terminoloģijas komisijas apstiprinātais primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātiskais

saraksts. Otrkārt, balstoties uz intervijām ar Latvijas Dabas muzeja pārstāvēm Aili Marnicu un Rūtu Sukovsku un Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pārstāvēm Elīnu Gulbi un Gunu Vītolu, tiek aprakstīti principi, pēc kādiem šajās iestādēs tiek izstrādāti vispārpieņemtie taksonu nosaukumi, kā arī zooloģijas nozares speciālistu viedoklis par sadarbību ar LZA Terminoloģijas komisiju un zooloģijas terminoloģijas stāvokli Latvijā. Sestajā nodaļā tiek apkopoti dzīvnieku sugu un ģinšu nosaukumu atveides principi latviešu valodā.

1. TERMINOLOĢIJA

Šajā nodaļā darba autore apskatīs terminoloģijas teoriju un dažādus skatījumus uz terminoloģiju. Tiks sniegts neliels ieskats terminoloģijas nozares vēsturē un tajā, kā tā sasaistās ar bioloģiju, kā arī tiks atklāta termina definīcija, funkcijas un zinātniskajiem terminiem izvirzāmās prasības. Darba autore aprakstīs, kādēļ taksonu nosaukumi ir uzskatāmi par terminiem un kā terminiem izvirzāmās prasības ir attiecināmas uz dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumiem. Visbeidzot tiks aprakstītas arī terminu izstrādes tradīcijas un principi un Latvijā pieņemtās terminu izstrādes vadlīnijas.

Terminoloģija ir „valodniecības nozare, kas pētī terminus”, kā arī „kādas valodas terminu kopums; arī kādas atsevišķas nozares (zinātnes, tehnikas, mākslas u.c.) terminu kopums” (Svešvārdu vārdnīca. 25000 vārdu un terminu, 2008:911). Marija Terēza Kabre savā grāmatā „Terminology: Theory, Methods and Applications” norāda, ka speciālistu vidū dalās viedokļi par terminoloģiju kā zinātnes nozari. M. T. Kabre raksta, ka ne visi speciālisti uzskata terminoloģiju par zinātnes nozari vai pat teorētisku jomu, redzot to kā praktisku jomu, kas nereti ir saistīta ar politiskām vai komerciālām interesēm (Cabré, 1999:6). Tomēr citi speciālisti terminoloģiju atzīst par zinātnisku disciplīnu, kas ir cieši saistīta ar citām zinātnes nozarēm, no kurām tā aizgūst jēdzienus (Cabré, 1999:6). Tieši tādēļ, ka terminoloģija no citām nozarēm iegūst sev nepieciešamo materiālu un to apstrādā, radot kaut ko jaunu, tā ir uzskatāma par atsevišķu zinātnisku disciplīnu (Cabré, 1999:6).

Terminoloģijas definīcija var atšķirties arī atkarībā no cilvēka attiecībām ar terminoloģiju. M. T. Kabre izdala četrus dažādus skatījumus uz terminoloģiju, apgalvojot, ka valodnieki, nozares speciālisti, terminu lietotāji un iestādes, kas īsteno valsts valodas politiku, uz terminoloģiju skatās atšķirīgi (Cabré, 1999:11). M. T. Kabre raksta: „Valodnieku skatījumā terminoloģija ir valodas leksiskās sistēmas daļa, kas apzīmē konkrētu jēdzienu un kas tiek pielietota praktiski.” (Cabré, 1999:11) (tulk. I. R.) Šī definīcija ir saskaņā ar termina definīciju, ko ir sniegusi Valentīna Skujiņa savā darbā „Latviešu terminoloģijas izstrādes principi” un kas tiks apskatīta termina jēdzienam veltītajā apakšnodaļā. M. T. Kabre turpina, ka „nozares speciālistu skatījumā terminoloģija ir konkrētas nozares jēdzienu formāls atainojums, kā arī rīks, kas nepieciešams profesionālai saziņai” (Cabré, 1999:11) (tulk. I. R.). Nozares speciālisti neskatās uz terminoloģiju no valodniecības viedokļa, viņiem ir svarīgi tas, kā terminoloģija ir praktiski izmantojama viņu nozarē. Vairāk uzmanības valodas aspektam pievērš terminu lietotāji: „Terminu lietotāju skatījumā terminoloģija ir saziņā praktiski noderīgas valodas vienības, kam jābūt ekonomiskām, precīzām un atbilstošām.” (Cabré, 1999:11) (tulk. I. R.) Bet iestādēm, kas īsteno valsts valodas politiku, ir pavisam atšķirīgs

skatījums uz terminoloģiju – šo iestāžu skatījumā terminoloģija ir valodas joma, kuru nepieciešams uzraudzīt un kontrolēt, lai nodrošinātu tās lietderīgumu un stabilitāti, par spīti valodas attīstībai (Cabré, 1999:11).

Ņemot vērā šos M. T. Kabre izvirzītos skatījumus uz terminoloģiju, var izdalīt divas galvenās cilvēku grupas, kas lieto terminoloģiju – pirmā ir cilvēki, kas lieto terminoloģiju saziņā, piemēram, speciālisti un tulkotāji, kas lieto terminus, lai kādam nodotu specifisku informāciju, un otrā ir terminologi, kas sastāda terminu sarakstus un citos veidos atvieglo saziņu starp speciālistiem (Cabré, 1999:11). M. T. Kabre raksta, ka pirmajai grupai jeb terminoloģijas lietotājiem terminoloģija ir saziņas līdzeklis, bet otrajai grupai jeb terminologiem terminoloģija ir viņu darba mērķis (Cabré, 1999:11). M. T. Kabre apgalvo, ka „balstoties uz abu šo grupu atšķirīgajām attiecībām ar terminoloģiju, terminoloģijai var izdalīt divas savstarpēji cieši saistītas dimensijas – komunikatīvo un lingvistisko dimensiju” (Cabré, 1999:11) (tulk. I. R.). Terminoloģijas lietotājus var tālāk iedalīt cilvēkos, kas izmanto terminoloģiju, lai tiešā veidā sazinātos ar citiem cilvēkiem, un starpniekos, kas izmanto terminoloģiju, lai sekmētu saziņu starp citiem cilvēkiem (Cabré, 1999:11). M. T. Kabre raksta, ka tiešie terminoloģijas lietotāji ir nozaru speciālisti un viņiem terminoloģija ir nepieciešama, lai nosauktu viņu nozares jēdzienus un lai sazinātos ar citiem speciālistiem (Cabré, 1999:11). M. T. Kabre piebilst, ka „speciālisti izmanto terminus neatkarīgi no tā, vai tie iederas konkrētās valodas sistēmā.” (Cabré, 1999:12) (tulk. I. R.) Tomēr nozaru speciālisti ir ieinteresēti terminu standartizācijā, kas nodrošinātu ne tikai to, ka termini ir skaidri un precīzi, bet arī to, ka visi speciālisti lieto vienus un tos pašus terminus (Cabré, 1999:12). Pie terminoloģijas lietotājiem pieder arī tulkotāji, tulki un cilvēki, kas rada tekstus, kuros ietilpst nozaru terminoloģija (Cabré, 1999:12). Šai terminoloģijas lietotāju apakšgrupai terminoloģija ir nepieciešama, lai veicinātu saziņu starp nozares speciālistiem (Cabré, 1999:12). Par grupu, kas ir iesaistīta terminoloģijas veidošanā, apstrādē un apkopošanā, M. T. Kabre raksta, ka „terminologiem, terminogrāfiem un jaunvārdu darinātājiem, kā arī valodas politikas īstenotājiem un informācijas zinātnes speciālistiem jābūt kompetentiem gan valodas jautājumos, gan informācijas apstrādes jautājumos, gan arī attiecīgās zinātnes nozares jautājumos.” (Cabré, 1999:12) (tulk. I. R.)

Kā jau tas ir pausts terminoloģijas nozares definīcijā un noprotams pēc terminoloģijas praktiskā pielietojuma, šī valodniecības nozare ir cieši saistīta ar citām zinātnes nozarēm. M. T. Kabre savā darbā „Terminology: Theory, Methods and Applications” uzsver, ka terminoloģijas jēga ir pakārtota zinātnes, tehnoloģiju un komunikācijas vajadzībām (Cabré, 1999:9). M. T. Kabre apgalvo, ka „lai arī terminoloģija ir definēta kā dažādu nozaru terminu apkopošana, aprakstīšana, apstrāde un publicēšana, tomēr terminoloģijas galvenais mērķis ir

atvieglot komunikāciju starp speciālistiem” (Cabré, 1999:10) (tulk. I. R.). Terminoloģija sekmē komunikāciju starp nozaru speciālistiem gan tiešā veidā, nodrošinot precīzus un visiem saprotamus terminus, gan arī atvieglojot tulkotāju darbu un uzlabojot viņu darba rezultātus (Cabré, 1999:10).

Terminoloģijas nozare ir izveidojusies, attīstoties citām zinātnes nozarēm, to skaitā, ķīmijai un arī bioloģijai. M. T. Kabre savā grāmatā „Terminology: Theory, Methods and Applications”, runājot par terminoloģijas aizsākumiem, apgalvo, ka „Lavuažjē un Bertolē pētījumi ķīmijas nozarē un Linneja pētījumi botānikas un zooloģijas nozarē, kas tika veikti 18. gadsimtā, norāda uz to, ka nozares speciālisti vienmēr ir vēlējušies dot nosaukumus zinātniskiem jēdzieniem.” (Cabré, 1999:1) (tulk. I. R.) Zinātnei strauji attīstoties un cilvēcei apgūstot arvien jaunas teritorijas, 19. gadsimta beigās botāniķi, zoologi un ķīmiķi puda nepieciešamību pēc vienotas sistēmas terminu ieviešanai attiecīgajās zinātnes jomās (Cabré, 1999:1). Lai pētījumus un atklājumus zooloģijas nozarē varētu saprast visi šīs jomas speciālisti, bija nepieciešams ieviest precīzus un vienotus sugu nosaukumus. Zviedru botāniķis un zoologs Kārlis Linnejs ar savu darbu „Systema Naturae” lika taksonomijas pamatus un popularizēja bināro nomenklatūru jeb sistēmu, pēc kuras tiek doti sugu nosaukumi kā botānikā, tā zooloģijā. Tādējādi K. Linnejs ir devis ne tikai ieguldījumu bioloģijas nozarē, bet arī terminoloģijā, aizsākot kādas zinātnes nozares terminu standartizāciju.

1.1. Termins

Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas priekšsēdētāja Valentīna Skujiņa savā darbā „Latviešu terminoloģijas izstrādes principi” sniedz šādu termina definīciju: „Termins ir terminācijas vienība — vārds vai terminoloģiska vārdkopa —, kas attiecīgās zinātnes nozares terminu sistēmā izteic (nosauc un iezīmē) noteiktu zinātnes jēdzienu.” (Skujiņa, 2002:9) Viņa papildina, ka „par noteiktu zinātnes jēdzienu uzskatāms jēdziens ar stingrām šī jēdziena robežām, kā arī ar noteiktu vietu kopīgā nozares jēdzienu sistēmā” (Skujiņa, 2002:9).

V. Skujiņa raksta, ka „termina būtības izpratnes pamatā ņemams uzskats par to, ka termins ir nevis substancionāla, bet gan funkcionāla vienība, t. i., ka termins ir nevis īpaša leksiskā vienība, bet gan vārds īpašā funkcijā” (Skujiņa, 2002:7). Viņa papildina, ka „termina kā funkcionālas vienības būtību nosaka un leksiskajai vienībai terminoloģiskumu piešķir šīs vienības lietošanas sfēra un funkcionālā nozīme” (Skujiņa, 2002:7). Darbā „Latviešu

terminoloģijas izstrādes principi” V. Skujiņa izšķir divas termina pamatfunkcijas – nominatīvo un definitīvo, pamatojot, ka „zinātniska termina uzdevums ir izteikt resp. nosaukt (nominēt) un iezīmēt, t. i., ar minimāliem valodas līdzekļiem ieskicēt (definēt) attiecīgās nozares jēdzienu iespējami precīzi, reizē norādot uz šī jēdziena vietu attiecīgās nozares jēdzienu sistēmā” (Skujiņa, 2002:8).

V. Skujiņa arī uzskaita un apraksta galvenās terminiem izvirzāmās prasības: „sistēmiskums, nozīmes precizitāte un formas īsums, viennozīmīgums, mononīmiskums, kontekstneatkarība, emocionālā neitralitāte u. c.” (Skujiņa, 2002:9). Terminiem izvirzāmās prasības tiks apskatītas detalizētāk nākošajā apakšnodaļā un ilustrētas ar piemēriem no tā, kā tas var tikt attiecinātas uz dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumu veidošanu.

1.2. Terminiem izvirzāmās prasības un to piemērojamība taksonu nosaukumiem

Balsoties uz V. Skujiņas sniegto termina definīciju, dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumi noteikti ir termini, jo tie nosauc konkrētus taksonus, kas viennozīmīgi iekļaujas organismu klasifikācijas sistēmā. Dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumiem ir arī tādas pašas funkcijas kā citiem terminiem.

Arī V. Skujiņas uzskaitītās terminiem izvirzāmās prasības var tikt attiecināmas uz dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumiem. V. Skujiņa raksta, ka terminiem ir izvirzāmas šādas prasības: „Sistēmiskums, nozīmes precizitāte un formas īsums, viennozīmīgums, mononīmiskums, kontekstneatkarība, emocionālā neitralitāte u. c.” (Skujiņa, 2002:9) Terminam jābūt sistēmiskam tādā ziņā, ka tam ir jāizsaka „noteiktas nozares noteiktu jēdzienu ar skaidrām šī jēdziena robežām un noteiktu vietu kopīgā jēdzienu sistēmā” (Skujiņa, 2002:9). Piemēram, dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumi viennozīmīgi ir daļa no bioloģijas vai, precīzāk, zooloģijas nozares. Tā kā bioloģijā visi organismi ir sistemātiski sakārtoti organismu klasifikācijas sistēmā, tad arī šo organismu nosaukumi ieņem savu konkrēto vietu zooloģiskajā nomenklatūrā, kas atspoguļo organismu klasifikācijas sistēmu. Turpinot aprakstīt terminu sistēmiskuma prasību, V. Skujiņa raksta, ka „terminoloģijas izstrādē tiek domāts arī par terminu lingvālo sistēmiskumu, t. i., termini tiek veidoti tā, lai to morfoloģiskā struktūra pēc iespējas skaidrāk atspoguļotu jēdzienisko sistēmiskumu” (Skujiņa, 2002:10). Viņa papildina, ka „klasifikatīvos sakarus skaidrāk izsaka saliktie termini (salikteni, vārdkopas)” (Skujiņa, 2002:11). Šis princips tiek ievērots arī veidojot dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumus. Tā kā dzīvnieku sugu nosaukumi lielākoties ir bināri un sastāv no sugas epiteta un ģints epiteta, tad sugas nosaukumā nereti ir norādīta attiecīgās sugas radniecība ar citām šai

ģintij piederošām sugām. Piemēram, ir skaidrs, ka trejjoslu naktspērtiķis un Asaras naktspērtiķis pieder pie naktspērtiķu ģints. Protams, ir arī daudzi gadījumi, kad sugas nosaukums tik tieši neatklāj attiecīgās sugas radniecību ar citām sugām, piemēram, sugām, kas sastopamas Latvijas teritorijā, nosaukumi ir radušies tradicionāli un līdz ar to nereti neatbilst pat binārajai nomenklatūrai. Jāņa Baumaņa un Viestura Klimpiņa grāmatā „Putni Latvijā” ir norādītas daudzas putnu sugas, kuru nosaukums sastāv no viena vārda un līdz ar to neatsaucas uz ģinti, kurai šī suga pieder, vai precīzi neatsaucas uz konkrēto sugu, piemēram, ūpju ģints sugas *Bubo bubo* latviskais nosaukums šajā grāmatā ir norādīts kā ‘ūpis’ (Baumanis, Klimpiņš, 2003:142). LZA Terminoloģijas komisijas 60. biļetenā „Latvijas putnu nosaukumi” šīs sugas nosaukums ir minēts kā „[parastais] ūpis” (Spuris, 1991:24), tādējādi sniedzot bināru nosaukumu, tomēr šajā pašā izdevumā ir norādīti arī citi putnu sugu nosaukumi, kas sastāv tikai no viena vārda, piemēram, grieze (*Crex crex*), čunčiņš (*Phylloscopus collybita*) un plukšķis (*Turdus iliacus*). Tomēr, atveidojot nosaukumus taksoniem, kam iepriekš nosaukumi latviešu valodā nav radīti, vajadzētu pieturēties pie binārās nomenklatūras, jo tas ļauj norādīt konkrētās sugas radniecību ar citām šīs ģints sugām, kā arī šis princips tiek stingri regulēts arī universāli lietoto zinātnisko nosaukumu veidošanā, ko nosaka Starptautiskais Zooloģiskās Nomenklatūras kodekss. Ar termina sistemātiskumu ir cieši saistīta arī termina nozīmes precizitātes un formas īsuma prasība: „Tikai semantiski precīzi termini labi iekļaujas terminu sistēmā un tikai īsi termini labi noder par turpmāko terminoloģisko darinājumu bāzi, kas arvien papildina un pilnveido kopējo terminoloģijas sistēmu.” (Skujiņa, 2002:11) Dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumi lielākoties ir salīdzinoši īsi – sugu nosaukumi sastāv no diviem vārdiem un ģints nosaukums ir viens vārds. Tomēr ir arī gadījumi, kad ģints nosaukums sastāv no diviem vārdiem, piemēram, zeltainie poto, un tādā gadījumā šajā ģintī esošo sugu nosaukumi ir trinomi, piemēram, Kalabaru zeltainais poto. Šī gan nav vēlama prakse un, ja tas ir iespējams, ģinšu nosaukumi tiek veidoti kā salikteņi, piemēram, peļlemuri un bambuslemuri. Par terminu precizitāti un formas īsumu V. Skujiņa piebilst, ka „precizitāte un īsums ir prasības, kas nereti ir pretrunā. No vienas puses, jo vairāk objekta pazīmju ietver terminā, jo tas ir precīzāks, bet garāks. No otras puses, jo īsāks termins, jo mazāk pazīmju tajā var ietvert un līdz ar to tas būs mazāk precīzs”. (Skujiņa, 2002:11) Šī prasība tik ļoti neattiecas uz sugu un citu taksonu nosaukumiem, jo šo nosaukumu veidošanas tradīcija jau nosaka to, ka tiem ir jābūt salīdzinoši īsiem. Tomēr, veidojot sugu nosaukumus, ir svarīgi izvēlēties svarīgākās un saprotamākās pazīmes: „Lai veidotu īsu un precīzu terminu, no visām pazīmēm, kas piemīt apzīmējamam objektam, terminā atspoguļo tikai būtiskās, nepieciešamās un reizē arī pietiekamās pazīmes.” (Skujiņa, 2002:11) Tomēr V. Skujiņa uzsver, ka „terminos mēdz ietvert arī t. s. nebūtiskās pazīmes.

Viena šāda pazīmju grupa saucama par īpašvārdiskajām pazīmēm, pie kurām pieskaitāms kādas parādības atklājēja vai kāda objekta izgudrotāja vārds vai attiecīgā atklājuma, izgudrojuma vietas nosaukums” (Skujiņa, 2002:11). Starp sugu un citu taksonu nosaukumiem šādu piemēru ir ļoti daudz, jo sugām bieži mēdz dot nosaukumus gan pēc to izplatības areāla, gan arī pēc dažādiem zoologiem un citiem pētniekiem. Piemēram, Kaketas titi (*Callicebus caquetensis*) nosaukums ir dots pēc Kaketas provinces Kolumbijā, Ravelobes peļlemurs (*Microcebus ravelobensis*) nosaukumu ieguvis pēc Ravelobes ezera Madagaskarā, bet Herškovica naktspērtiķis (*Aotus herskovitzi*) ir nosaukts amerikāņu pētnieka Filipa Herškovica vārdā un Žofruā zirnekļpērtiķis (*Ateles geoffroyi*) ir nosaukts franču dabas pētnieka Etjēna Žofruā vārdā. V. Skujiņa raksta, ka terminos mēdz arī iekļaut ciparu vai burtu apzīmētās pazīmes, kas arī nebūtiskas pazīmes, (Skujiņa, 2002:12), tomēr sugu un citu taksonu nosaukumos šādas pazīmes parasti netiek iekļautas. Par terminiem, kuros ir iekļautas nebūtiskas pazīmes, V. Skujiņa raksta: ”Šādos terminos netiek atsegta objekta būtība un jēdzieniskais sakars ar citiem terminiem.” (Skujiņa, 2002:12) Vēl viena svarīga prasība ir termina viennozīmīgums. V. Skujiņa raksta: „Terminoloģijā ir svarīgi, lai termins būtu relatīvi viennozīmīgs, t. i., viennozīmīgs vienas nozares, kā arī radniecīgu nozaru terminoloģijas sistēmās.” (Skujiņa, 2002:12) Neatkarīgi no konteksta, izteiksmes žanra vai runas situācijas, sugu un citu taksonu nosaukumu nozīme ir konkrēta un nemainīga, jo tie vienmēr apzīmē konkrētus organismus ar noteiktu vietu organismu klasifikācijas sistēmā. Tas sasauca ar V. Skujiņas teikto, ka „sava loma ir ne tikai paša termina, bet arī terminelementu viennozīmīgumam” (Skujiņa, 2002:12). Starp V. Skujiņas nosauktajām terminiem izvirzāmajām prasībām ir arī monomīmiskums, kas nozīmē, ka vienam jēdzienam var atbilst tikai viens termins. V. Skujiņa skaidro, ka „terminoloģijā sinonīmija traucē izteiksmes skaidrību” un „terminoloģijā par nevēlamiem atzīstami gan absolūtie sinonīmi, gan relatīvie sinonīmi” (Skujiņa, 2002:12–13). Dažām sugām un arī augstākiem taksoniem mēdz būt vairāki nosaukumi, piemēram, mazais šimpanze jeb bonobo un īsastpērtiķu jeb uakaru ģints, tomēr šādi sinonīmi ir pieļaujami, jo abos gadījumos viens no sinonīmiem ir latviskas cilmes, bet otrs – internacionālas. V. Skujiņa norāda, ka šādos gadījumos sinonīmi nav skaužami (Skujiņa, 2002:13). V. Skujiņa raksta: „Saskaņā ar kontekstneatkarības prasību nozīmes kontekstuālais mainīgums, kas raksturīgs jebkuram parastam vārdam, ir pilnīgi nepieļaujams terminam.” (Skujiņa, 2002:13) Sugu un citu taksonu nosaukumu nozīme ir konkrēta un tā nemainās atkarībā no konteksta, jo taksonu nosaukumi apzīmē konkrētus organismus ar noteiktu vietu organismu klasifikācijas sistēmā. V. Skujiņa arī piebilst, ka „termina nozīmes nemainīgums jebkurā kontekstā nav jaucams ar termina nozīmes attīstību līdz attiecīgā jēdziena attīstībai” (Skujiņa, 2002:13). Un visbeidzot terminam ir jābūt arī emocionāli

neitrālam. Tā kā dzīvnieku sugu un citu taksonu nosaukumi nereti atspoguļo dzīvnieku spilgtākās īpašības, piemēram, ‘rudais bļauris’ un ‘raudulīgais kapucīns’, tad tiem mēdz būt arī emocionāla nokrāsa, tomēr arī citās valodās šīm sugām ir līdzīgi nosaukumi, kas uzsver tās pašas īpašības, līdz ar to zināma emocionālā nokrāsa vispārpieņemtajos taksonu nosaukumos ir neizbēgama.

1.3. Terminu izstrāde

Zinātnes nozarēm attīstoties, rodas jauni jēdzieni, kuriem ir nepieciešami nosaukumi. Tā kā pirmie ar šiem jēdzieniem nereti saskaras nozaru speciālisti, tad viņi bieži vien arī rada terminus šiem jēdzieniem. Tomēr nozaru speciālistiem galvenais ir tas, lai termini būtu saprotami citiem nozares speciālistiem un lietojami profesionālā saziņā, līdz ar to uzsvars tiek likts uz termina komunikatīvo aspektu, bet valodas aspekts nereti tiek atstāts novārtā. Tāpat arī terminrades procesā nereti iesaistās tulkotāji, kuriem nepieciešams pārtulkot kādu zinātnisku tekstu, kas satur jēdzienus, kuriem mērķvalodā vēl nav ieviesti termini. Tomēr tulkotāji ne vienmēr pārzina nozari gana labi, lai spētu izveidot precīzus un nozares speciālistiem saprotamus terminus. Visveiksmīgāk ar terminoloģijas procesu tiek galā iestādes, kas ir izveidotas, lai nodarbotos ar terminoloģijas izstrādi, saskaņošanu un apstiprināšanu, un kas sevī apvieno gan nozaru speciālistus, gan valodniekus.

Lai veicinātu terminoloģijas attīstību un terminu standartizāciju, daudzās valstīs ir izveidotas iestādes, kas ir atbildīgas par terminu apkopošanu, izstrādi, pārraudzību un publicēšanu. M. T. Kabre raksta, ka attīstītās valstīs šādas iestādes ir izveidotas, lai veicinātu un uzlabotu saziņu starp dažādu zinātnes nozaru speciālistiem, tādējādi sekmējot zinātnes attīstību, savukārt attīstības valstīs veido šādas iestādes, lai veicinātu informācijas apmaiņu un sekmētu attiecības ar industriāli attīstītajām valstīm (Cabré, 1999:14). M. T. Kabre arī uzsver, ka visās valstīs terminoloģija neattīstās vienādi: „Interese par terminoloģiju rodas dažādu iemeslu dēļ un tā ir dažādu mērķu vadīta, un atkarībā no situācijas un konteksta terminoloģijas attīstība tiek virzīta atšķirīgi katrā valstī.” (Cabré, 1999:14) (tulk. I. R.) Lai arī dažādu nozaru latviešu terminoloģijas aizsākumi ir meklējami jau 16. gadsimtā (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:7), terminoloģijas jautājums Latvijā kļuva īpaši aktuāls līdz ar neatkarīgas valsts izveidi. Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījumā „Situācijas izpēte: latviešu terminoloģijas izstrādes saskaņošanas un apstiprināšanas jomā” ir rakstīts, ka 1919. gada vasarā „aktualizējās gan skolu sistēmas izveide, gan grūti atveramais likumdošanas darbs, kas prasīja tūlītējus

risinājumus” (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:8). Tā kā valsts bija nesen izveidota, bija nepieciešama terminoloģija valsts pārvaldes jomā, kā arī bija nepieciešams izglītēt tautu tās dzimtajā valodā, tādējādi audzējot un stiprinot tās nacionālo apziņu. 1919. gada rudenī tika dibināta Izglītības ministrijas Terminoloģijas komisija, kuras pirmajā sēdē „par prioritātēm tika noteikta nepieciešamība veidot skolas grāmatas tajos priekšmetos, kuros to nekad nav bijis, kā arī valsts iestāžu vajadzības” (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:8). Terminoloģijas komisija, kas gan kopš 1946. gada atrodas Latvijas Zinātņu akadēmijas pārziņā, joprojām nodarbojas ar terminoloģijas darbu Latvijā.

Lai terminoloģijas izstrādes process būtu nepārprotams un tā vēlamais rezultāts būtu skaidrs, ir jābūt noteiktām terminoloģijas izstrādes vadlīnijām un noteiktai terminu izstrādes gaitai. Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas izdevuma „Terminoloģijas Jaunumi” 13. numurā ir aprakstītas latviešu valodas terminoloģijas izstrādes vadlīnijas:

Latviešu valodas terminoloģijas izstrāde tiek veikta saskaņā ar pasaules terminzinātnes teorētiskajām atziņām un uz tām balstītiem un praksē nostiprinātiem latviešu terminoloģijas izstrādes teorētiskajiem principiem, jauno terminu veidošanā galvenokārt izmantojot latviešu valodas leksiku un vārddarināšanas iespējas, kā arī pamatotus aizguvumus un ievērojot latviešu valodas normas un katras nozares jēdzienu un terminu sistēmas specifiku un tradīcijas. (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 13, 2006:29)

Arī Valsts Valodas komisijas tīmekļa lapā ir minētas līdzīgas latviešu valodas terminoloģijas izstrādes vadlīnijas, kas ietver arī nozaru terminoloģijas izstrādes vadlīniju:

Latviešu valodas nozaru terminoloģijas izstrādes vadlīnija ir veidot aptverošu, nozares jēdzienu sistēmai atbilstošu terminu sistēmu latviešu valodā, savstarpēji saskaņojot terminus gan pašas nozares, gan saskarnozaru un starpnozaru ietvaros, kā arī harmonizējot latviešu terminoloģiju starpvalodiskā aspektā Latvijas starptautiskās sadarbības vajadzībām. (Tiešsaiste 1)

LZA Terminoloģijas komisija ir noteikusi arī nozaru terminoloģijas izstrādes gaitu un publicējusi to LZA Terminoloģijas komisijas izdevuma „Terminoloģijas Jaunumi” 1. numurā, kas izdots 2002. gadā. Nozaru terminoloģijas izstrāde ir iedalāma trīs posmos, no kuriem pirmais ir nozares terminoloģijas apkopošana, otrais – nozares terminu sistēmas izstrāde, un trešais – nozares terminu apstiprināšana. Pirmo posmu veic nozares speciālisti un tā mērķis ir noteikt „nozares terminoloģijas robežas un terminu atlases kritērijus un avotus” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 1, 2002:26). Tas notiek apzinot „likumos, MK likumos un citos normatīvos dokumentos lietotos terminus, kā arī iepriekšējā terminoloģijas attīstības posmā izstrādātos terminus latviešu valodā (pirmām kārtām – kas apstiprināti LZA TK)”, apzinot „starptautiskos terminu un definīciju standartus”, „citvalodu terminu vārdnīcas” un „skaidrojošās latviešu vārdnīcas” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 1, 2002:26). Otrajā posmā nozares speciālisti kopā valodas speciālistiem atbilstoši augstākminētajai vadlīnijai izstrādā terminus, ņemot par pamatu pirmajā posmā ievākto informāciju (Terminoloģijas Jaunumi

Nr. 1, 2002:26). Trešajā posmā, ja izstrādātie termini „iekļaujas latviešu valodas terminu un termindarināšanas modeļu sistēmā (nav pretrunā ar to)” un to izstrādē ir ievērota „nozar[u] specifik[a] un starptautiskās terminu harmonizācijas vajadzības”, termini tiek apstiprināti ar LZA TK sēdes lēmumu (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 1, 2002:26).

Dažas citas svarīgas norādes par terminu izstrādi ir pauduši arī citi autori, piemēram, M. T. Kabre. M. T. Kabre savā grāmatā „Terminology: Theory, Methods and Applications” norāda, ka terminus nevajag izdomāt, bet gan iegūt no jau pastāvošiem tekstiem, jo „terminu trūkums speciālistus neattur no savstarpējas komunikācijas. Speciālisti vienmēr lieto specializētu terminoloģiju, līdz ar to attiecīgās nozares termini jau pastāv (Cabré, 1999:116) (tulk. I. R.)”. Tādēļ terminologiem jāpēta zinātniskie raksti, kas satur nozaru terminoloģiju, lai izprastu pašu nozari un tās jēdzienu sistēmu un lai noskaidrotu, kādus terminus lieto nozares speciālisti (Cabré, 1999:51). Protams, ja nozaru speciālisti tiek iesaistīti terminu izstrādes procesā un terminu izstrāde notiek atbilstoši LZA Terminoloģijas komisijas noteiktajai nozaru terminoloģijas izstrādes gaitai, tad nozaru speciālisti paši var piedāvāt terminus, kurus viņi lieto profesionālā saziņā. M. T. Kabre arī uzsver, ka termini netiek veidoti pārtulkojot attiecīgo jēdzienu nosaukumus no vienas valodas citā, bet gan apkopojot jau lietotos kāda jēdziena apzīmējumus un gadījumā, ja jau lietotie apzīmējumi nav precīzi vai neiederas valodas sistēmā, piedāvājot labākus variantus (Cabré, 1999:115). Šo terminu izstrādes pamatprincipu apraksta arī V. Skujiņa un M. Ķirīte darbā „Termins vārdnīcā kā terminzinātnes attīstības un valodas bagātināšanas avots”: „Tulkojumos terminu no citas valodas nevis tulko vai pārņem, bet izvēlas vai no jauna darina termina ekvivalentu, kas pēc iespējas precīzāk izsaka attiecīgo jēdzienu tulkojuma valodā.” (Tiešsaiste 2)

Kā jau ir minēts LZA Terminoloģijas komisijas noteiktajā nozaru terminoloģijas izstrādes gaitas aprakstā, terminoloģijas izstrādes procesā ir jāiesaista arī nozaru speciālisti. Nozaru speciālistu nozīmi terminrades procesā uzsver arī citi autori, piemēram, M. T. Kabre. Viņa uzsver, ka „nozaru terminoloģijas izveidē vienmēr ir jāiesaista attiecīgās nozares speciālisti” (Cabré, 1999:14) (tulk. I. R.). M. T. Kabre raksta:

Centrāleiropā un Ziemeļeiropā nozaru speciālistiem ir galvenā loma terminoloģijas izstrādē – viņi izveido metodoloģiju, nodrošina apmācību, veic sistemātikas izpēti un sekmē terminu standartizāciju. Ja nepieciešams, tiek piesaistīti terminologi un terminogrāfi, kas palīdz dod nosaukumus dažādiem jēdzieniem un izvēlas terminus, kas atbilst valodas normām. Tomēr tikai nozaru speciālisti var izstrādāt jēdzienu sistēmas un izvēlēties nozarei atbilstošākos terminus. Bez speciālistiem nav iespējama sistemātiska pieeja nozares terminoloģijai. (Cabré, 1999:14) (tulk. I. R.)

Šī pieeja zināmā mērā sakrīt ar LZA Terminoloģijas komisijas noteikto nozaru terminoloģijas izstrādes gaitu, jo arī tur ir noteikts, ka nozaru terminoloģijas izstrādi uzsāk speciālisti, izpētot sistemātiku, apkopojot jau apstiprinātos terminus un izveidojot metodoloģiju, un ka

valodnieki palīdz speciālistiem izstrādāt terminus. Tomēr Latvijā pēdējais vārds ir LZA Terminoloģijas komisijai.

Terminoloģijā liela nozīmē ir sistēmiskumam, ko arī palīdz nodrošināt nozares speciālisti, kas pārzina nozares jēdzienu sistēmu. Ne tikai terminiem ir jābūt sistēmiskiem, bet arī terminu saraksti un vārdnīcas nereti tiek sastādītas atbilstoši attiecīgās nozares jēdzienu sistēmai. M. T. Kabre raksta: „Tā kā termini rodas no jēdzieniem, un vienas nozares jēdzieni veido savstarpēji saistītu sistēmu, un tādēļ, ka nozaru vārdnīcas tiek veidotas nozaru speciālistiem, terminoloģijas uzziņu literatūrā šķirkļi bieži vien ir sakārtoti atbilstoši attiecīgās nozares jēdzienu sistēmai.” (Cabré, 1999:34) (tulk. I. R.) M. T. Kabre arī uzsver, ka šāds jēdzienu sistēmai atbilstošs šķirkļu izkārtojums ir īpaši ērts risinājums sastādot daudzvalodu vārdnīcas, jo jēdziena nozīme nemainās atkarībā no valodas (Cabré, 1999:34).

Lai terminoloģija pildītu savu funkciju pēc iespējas labāk, tai ir jābūt vienotai. Līdz ar to pie terminu izstrādes pieder arī terminu unifikācija un standartizācija, kas nodrošina to, ka vienam jēdzienam atbilst viens termins. Par to ir izteikusies Inta Freimane darbā „Valodas kultūra teorētiskā skatījumā”, apgalvojot, ka vispirms termini ir „jāunificē (t. i., jāpanāk normatīva vienveidība pēc formas), jānovērš nemotivēta daudzveidība un variēšana katrā nozarē” un „pēc tam kad termini ir unificēti, tos var standartizēt – izstrādāt noteikta daudzuma tipoloģiskus paraugus un arī obligātus standartus (pat ar juridisku spēku) noteiktās nozarēs” (Freimane, 1993:296). Tātad, pirmkārt, termini ir jāveido, pieturoties pie konkrētiem vārdu darināšanas līdzekļiem, lai neveidotos pārāk daudz un dažādas terminu formas, un, otrkārt, ir jāizvirza konkrēti terminu standarti. Arī V. Skujiņa un M. Ķirīte darbā „Termins vārdnīcā kā terminzinātnes attīstības un valodas bagātināšanas avots” pamatoti apgalvo, ka „terminu vārdnīcas vai automatizētās terminu datu bāzes ir labs avots un pamats gan terminoloģijas teorijas padziļināšanai, gan valodas bagātināšanai ar jauniem vārdiem, kas darināti pēc iepazītiem vārddarināšanas modeļiem” (Tiešsaiste 2). Līdz ar to terminu apstiprināšana un publicēšana veicina pieņemtajiem standartiem atbilstošu terminu izstrādi. V. Skujiņa un M. Ķirīte raksta: „Jo vairāk terminu vārdnīcās un automatizētajās datu bāzēs, jo lielāka iespēja plašākai sabiedrībai apgūt valodas vārdu krājumu un arī jaunās nozarēs terminu sistēmu veidot uz stabila nacionālās leksikas pamata” (Tiešsaiste 2). Pamatojoties uz šiem apgalvojumiem, vajadzētu izveidot plašai sabiedrībai pieejamu datu bāzi ar apstiprinātiem latviskajiem taksonu nosaukumiem, pēc kuru parauga būtu iespējams veidot nosaukumus taksoniem, kam vēl nav nosaukumu latviešu valodā. Arī M. T. Kabre ir izteikusies par terminu standartizāciju, norādot, ka nozaru vārdnīcu sastādīšana ir veids, kā ieviest un nostiprināt nozaru terminoloģijas standartus (Cabré, 1999:38). M. T. Kabre raksta, ka terminogrāfijas jeb terminu vārdnīcu sastādīšanas mērķis ne tikai apkopot nozaru terminus

informatīviem nolūkiem, bet arī „izvirzīt konkrētas terminoloģijas vienības kā standarta formas, ar kurām apzīmēt konkrēto jēdzienu, atmetot citus terminu variantus, kas apzīmē to pašu jēdzienu” (Cabré, 1999:38) (tulk. I. R.). Terminu standartizācija atvieglo profesionālo saziņu – nozaru speciālistiem ir vieglāk saprasties, ja viņi lieto vienus un tos pašu terminus. Latvijā ar terminu standartizāciju nodarbojas LZA Terminoloģijas komisija. Valsts Valodas likuma 22. panta 1. punktā ir rakstīts: „Speciālajā mācību literatūrā, tehniskajā un lietvedības dokumentācijā lietojama vienota terminoloģija. Terminu veidošanu un lietošanu nosaka Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija.” (Tiešsaiste 3) Arī V. Skujiņa darbā „Latviešu terminoloģijas izstrādes principi” uzsver, ka „TK lēmumi ir speciālistu un valodnieku kolektīvi lēmumi, un — lai zinātniskā terminoloģija būtu vienota — tie ir saistoši visiem terminu lietotājiem” (Skujiņa, 2002:19).

Apkopojot teikto, terminoloģija ir radusies un attīstījusies, attīstoties dažādām zinātnes nozarēm, to skaitā bioloģijai, līdz ar to terminoloģija ir cieši saistīta ar citām zinātnes nozarēm un tajā liela nozīme ir nozaru speciālistiem. Nozaru speciālisti ir jāiesaista nozaru terminoloģijas izveidē, jo tieši speciālisti vislabāk izprot nozares jēdzienu sistēmu un līdz ar to var izveidot sistēmiskus terminus. Tomēr terminoloģijas izstrādes procesu vajadzētu pārraudzīt arī valodniekiem, kas nodrošinātu terminu sistēmas vienotību. Izveidojot vienotu nozares terminu sistēmu un nodrošinot plašai sabiedrībai pieejamus terminu standartus tiek veicināts tālāks terminrades process, kas atbilst jau esošajiem standartiem.

Latvijā par terminoloģijas izstrādi, saskaņošanu, standartizēšanu un publicēšanu ir atbildīga Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. LZA Terminoloģijas komisija ir noteikusi terminoloģijas izstrādes vadlīnijas, kā arī izdalījusi nozaru terminoloģijas vadlīnijas. Tāpat arī ir skaidri aprakstīta nozaru terminoloģijas izstrādes gaita un terminiem izvirzāmās prasības, kas palīdz terminrades procesā.

Pēc termina definīcijas un terminiem izvirzāmo prasību analīzes var secināt, ka vispārpieņemtie taksonu nosaukumi ir uzskatāmi par terminiem, jo tie nosauc konkrētus taksonus, kam ir konkrēta vieta organismu klasifikācijas sistēmā. Kā zooloģijas termini tie ir jāizstrādā pēc LZA Terminoloģijas komisijas noteiktās nozaru terminoloģijas izstrādes gaitas.

2. TERMINOLOĢIJAS SITUĀCIJA LATVIJĀ

Šajā nodaļā darba autore apskatīs terminoloģijas situāciju Latvijā, pievēršot īpašu uzmanību nozaru terminoloģijai, it sevišķi bioloģijas apakšnozaru zooloģijas un botānikas terminoloģijai. Tiks sniegts terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas, publiskošanas un grozīšanas procesa apraksts, kas daļēji izskaidro terminoloģijas situāciju Latvijā.

Tulkošanas un terminoloģijas centra, kas kopš 2009. gada 1. jūnija ir pievienots Valsts Valodas centram, 2005. gadā izdotajā pētījumā „Situācijas izpēte: latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā” ir detalizēti aprakstīts pašreizējais terminoloģijas izstrādes un apstiprināšanas process Latvijā, vēršot uzmanību uz tā nepilnībām un ierosinot veidus, kā situāciju varētu uzlabot. Kā galvenās problēmas ir minētas LZA Terminoloģijas komisijas neskaidrais juridiskais statuss, LZA Terminoloģijas komisijas apstiprināto terminu statuss, terminoloģijas darba un LZA Terminoloģijas komisijas finansējums, LZA Terminoloģijas komisijas darbības organizācija un terminu apstiprināšanas kārtība, kā arī sadarbība ar ES iestādēm un saikne ar sabiedrību (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005). Vairākas no šīm problēmām ietekmē arī zooloģijas terminu un taksonu nosaukumu izstrādi, un tas tiks aprakstīts un ilustrēts ar piemēriem šajā nodaļā.

2.1. Terminu izstrādes, pieņemšanas un apstiprināšanas process Latvijā

Iepriekš jau tika noskaidrots, ka terminus rada gan nozaru speciālisti, gan tulkotāji, gan arī iestādes, kas ir atbildīgas par terminu apkopošanu, izstrādi, pārraudzību un publicēšanu, un ka tieši par terminoloģijas situāciju atbildīgajām iestādēm ir vissvarīgākā loma precīzas terminoloģijas izveidē un standartizācijā. Latviešu terminoloģijas izstrādes un apstiprināšanas procesā tieši vai netieši ir iesaistītas vairākas iestādes, piemēram, Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija, Valsts Valodas komisija, Valsts Valodas centrs, Latviešu Valodas aģentūra un citas iestādes, kuru darbības joma ir saistīta ar kādas nozares terminoloģiju, tomēr galvenā loma šajā procesā ir Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijai. Saskaņā ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikumu (pieņemts ar 2000. gada 28. novembra Ministru kabineta noteikumiem Nr. 405) „komisijas pienākums ir nodrošināt vienotu un saskaņotu latviešu valodas terminu izstrādi” (Tiešsaiste 4). LZA Terminoloģijas komisijas nolikumā ir norādīts, ka komisija sastāv no komisijas vadības (priekšsēdētāja, līdzpriekšsēdētāja un zinātniskā sekretāra), ko apstiprina Latvijas Zinātņu akadēmijas Senāts,

un nozaru apakškomisijām, kas tiek veidotas ar komisijas sēdes lēmumu (Tiešsaiste 4). Saskaņā ar LZA Terminoloģijas komisijas nolikumu „katra nozares apakškomisija pārzina attiecīgās nozares terminoloģiju, sagatavo un iesniedz komisijai sēdes lēmumu projektus” (Tiešsaiste 4).

LZA Terminoloģijas komisija ir arī noteikusi un aprakstījusi terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas, publiskošanas un grozīšanas procesu, kas ir detalizēti aprakstīts LZA Terminoloģijas komisijas izdevuma „Terminoloģijas Jaunami” 13. numurā. Pirmkārt, šis process tiek organizēts trīs līmeņos – Terminoloģijas komisijas (TK) līmenis, Starpnozares terminoloģijas saskaņošanas komisijas (TSK) līmenis un Nozares terminoloģijas komisijas jeb apakškomisijas (TAK) līmenis. Terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas, publiskošanas un grozīšanas procesa aprakstā ir minēts, ka „jauna termina izstrādi vai apstiprināta termina grozīšanu var ierosināt” gan „valsts vai pašvaldības iestāde, nevalstiska organizācija, jebkura cita fiziska vai juridiska persona”, gan „TK, TSK vai jebkura TAK”. Jauna termina izstrādes priekšlikumi ir jāiesniedz TK sekretāram, kas nosaka jaunā termina vai terminu piederību kādai no nozarēm un nodod materiālu tālākai izstrādei kādai no TAK vai TSK. Ja nav iespējams noteikt jaunā termina piederību vienai no nozarēm, TK priekšsēdētājs izveido jaunu pagaidu TKS, kurā tiek iesaistīti ar jauno terminu saistīto nozaru eksperti. Atbilstoši terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas, publiskošanas un grozīšanas procesa aprakstam, „lai terminu izskatītu un pieņemtu TAK sēdē, ir jābūt latviešu valodā piedāvātam termina variantam un tā jēdzieniskam aprakstam (definīcijai vai skaidrojumam)”. Visi TAK locekļi tiek iepazīstināti ar termina priekšlikumu un var izteikt savus labojumus, iebildes un priekšlikumus. Ja nevienam nav iebildumu, par termina pieņemšanu tiek nobalsots – ja par to nobalso vairums no klātesošajiem TAK locekļiem, termins tiek pieņemts. Gadījumos, kad TAK nespēj vienoties par termina pieņemšanu, šī termina izskatīšana tiek nodota TSK. Terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas, publiskošanas un grozīšanas procesa aprakstā ir minēts, ka „TSK savās sēdēs izskata un pieņem starpnozares terminus, kā arī tos terminus par kuriem kāda no TAK nav varējusi panākt vienošanos”. Izraksti no TAK un TSK sēdes protokoliem par pieņemtajiem jaunajiem terminiem tiek nosūtīti TK sekretāram apstiprināšanai TK sēdē. Pirms TK sēdes visi var iepazīties ar TAK vai TSK pieņemtajiem terminiem un izteikt iebildes vai priekšlikumus. Ja nevienam nav iebildumu vai priekšlikumu, par terminu vai terminu kopu tiek nobalsots bez papildu diskusijas, bet „ja par kādu no terminiem (terminu kopām) ir saņemti iebildumi vai priekšlikumi, tad tie tiek apspriesti TK sēdē” un „diskusijas rezultātā TK priekšsēdētājs pieņem lēmumu par to, vai termins uzskatāms par apstiprināmu, vai arī tā izskatīšana ir jāatliek un termins nododams pārstrādei”. TK sēdē apstiprinātie termini tiek nodoti

publicēšanai TK terminu datubāzē un laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 13, 2006:30-36).

Lai arī LZA Terminoloģijas komisijas noteiktais terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas, publiskošanas un grozīšanas process ir rūpīgs, jo terminus vairākkārt pārskata dažāda līmeņa komisijas, šis process ir arī lēns. Termins ir nepieciešams tajā brīdī, kad rodas nepieciešamība nosaukt kādu jaunu jēdzienu, un šī sistēma šādā gadījumā nespēj operatīvi sniegt risinājumu.

2.2. Nozaru terminoloģijas situācija Latvijā

Tā kā zooloģijas termini pieder pie specifiskās nozaru terminoloģijas, tad īpaša nozīmē jāpievērš nozaru terminoloģijas apakškomisijām un to darbībai. Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījumā „Situācijas izpēte: latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā” LZA Terminoloģijas komisijas struktūras aprakstā ir minēts, ka 2004. gada oktobrī LZA Terminoloģijas komisijas sastāvā bija 24 nozaru terminoloģijas apakškomisijas (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:17). Šobrīd LZA Terminoloģijas komisijas sastāvā ir 30 nozaru terminoloģijas, līdz ar to var secināt, ka pēdējo desmit gadu laikā ir izveidotas jaunas nozaru apakškomisijas. No saraksta ir pazudusi Bibliotēkzinātnes, bibliogrāfijas, grāmatzinātnes un informācijas zinātnes terminoloģijas apakškomisija, bet ir klāt nākusi Informācijas un dokumentācijas terminoloģijas apakškomisija, Matemātikas terminoloģijas apakškomisija, Poligrāfijas terminoloģijas apakškomisija, Politikas zinātnes terminoloģijas apakškomisija, Siltuma, gāzes un ūdens tehnoloģijas terminoloģijas apakškomisija, Teoloģijas terminoloģijas apakškomisija un Vides terminoloģijas apakškomisija (Tiešsaiste 5). Tulkošanas un terminoloģijas centra 2005. gada pētījumā ir uzsvērts, ka „atsevišķu apakškomisiju nav lauksaimniecības terminoloģijas jomā (lai gan tieši šī ir viena no jomām, kurā notiek visai strauja terminoloģijas attīstība saistībā ar Eiropas Savienības tiesību aktu tulkošanu), apakškomisiju trūkst bioloģijas, farmācijas un citās jomās” (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:18), tomēr šajās jomās joprojām nav izveidotas terminoloģijas apakškomisijas. Tāpat nav arī terminoloģijas apakškomisiju, kas rūpētos par zooloģijas terminoloģiju Latvijā.

Nav līdz galam skaidrs, kādā kārtībā tiek pieņemti termini nozarēs, kurām nav terminoloģijas apakškomisijas. Gadījumā, ja kāds izveido zooloģijas terminu sarakstu un to iesniedz LZA Terminoloģijas komisijā, nav skaidrs, vai šī saraksta izskatīšanai tiek veidota

pagaidu starpnozaru terminoloģijas saskaņošanas komisija vai arī šis terminu saraksts tiek izskatīts uzreiz Terminoloģijas komisijas sēdē, jo zooloģijas termini, it sevišķi sugu vai citu taksonu nosaukumi, nevarētu tikt uzskatīti par starpnozaru terminiem. Ņemot par piemēru Latvijas Dabas Muzeja vecākās antropoloģes Aili Marnicas veidoto primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu sarakstu, šo sarakstu izstrādāja darba grupa, kas sastāvēja no vairākiem nozares speciālistiem no dažādām iestādēm un valodas speciālista. Arī nozaru terminoloģijas apakškomisijas pēc definīcijas sastāv no valodniekiem un nozares speciālistiem, līdz ar to varētu teikt, ka šī darba grupa pildīja nozaru terminoloģijas apakškomisijas funkciju. Darba grupas izveidotais saraksts tika izskatīts uzreiz Terminoloģijas komisijas sēdē. Lai arī šī terminu saraksta izveides un apstiprināšanas process it kā ir saskaņā ar LZA Terminoloģijas komisijas noteikto terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas procesu, tomēr nav precīzi aprakstīta rīcība situācijas, kad LZA Terminoloģijas komisijai tiek iesniegti terminoloģijas saraksti, kas atbilst kādai konkrētai nozarei, kurai nav izveidota terminoloģijas apakškomisija.

Ņemot vērā šo situāciju, ir sagaidāms, ka to nozaru terminoloģija, par kuru nerūpējas neviena no terminoloģijas apakškomisijām, varētu būt atstātas novārtā. Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījuma ietvaros tika veikta terminoloģijas lietotāju aptauja par terminoloģijas procesu Latvijā. Aptaujāti tika arī Latvijas Republikas iestāžu darbinieki, to skaitā, Valsts augu aizsardzības dienests un Valsts zivsaimniecības pārvalde, kas ikdienā saskaras ar augu un dzīvnieku nosaukumiem. Latvijas Republikas iestāžu aptaujas rezultātos izskanēja arī viedokļi, kas skar augu un dzīvnieku nomenklatūru, piemēram, „lielā daļā gadījumu augu aizsardzības jomā, kā arī zivsaimniecības un zvejniecības jomā nav terminoloģijas latviešu valodā” un „ieviešot ES direktīvas, rodas problēmas ar augu latīniskajiem nosaukumiem un to tulkojumiem” (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:31). Balstoties uz šiem izteikumiem, bioloģijas nozares terminoloģija ir nepilnīga, un tas rada problēmas iestādēm, kam jāsaucas ar šīs nozares terminiem. Tomēr, pat ja zooloģijas terminoloģijas trūkums būtu daļēji izskaidrojams ar to, ka LZA Terminoloģijas komisijā nav šai bioloģijas apakšnozarei veltītas terminoloģijas apakškomisijas, problēmas pastāv arī botānikas nozares terminoloģijā. Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījumā ir arī minēts, ka „dažas apakškomisijas pastāv tikai formāli (to sastāvi ir apstiprināti, taču nekāds terminoloģijas darbs tajās nenotiek)”. (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:18) Botānikas terminoloģijas apakškomisijas darbam gan ir zināmi rezultāti, tomēr Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījumā sniegtie viedokļi norāda, ka arī šī apakškomisija varētu strādāt efektīvāk.

Nozaru speciālisti savstarpējā saziņā lieto savas nozares terminoloģiju, neatkarīgi no tā, vai šie termini ir apstiprināti. Kā jau M. T. Kabre norāda savā grāmatā „Terminology: Theory, Methods and Applications” – terminus nevajag izdomāt, bet gan apkopot no speciālistu lietotajiem tekstiem (Cabr , 1999:116). Līdz ar to ir liela nozīme tajā, ka speciālisti iesaistās terminoloģijas izstrādes procesā. Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījumā „Situācijas izpēte: latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā” ir minēts, ka „latviešu terminoloģijas izstrādes procesā tieši vai netieši ir iesaistītas vēl arī citas iestādes un organizācijas, kuru darbības specifika ir saistīta ar kādas konkrētas nozares terminoloģiju” (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:16). Zooloģija ir viena no nozarēm, kuras terminoloģijas attīstībā iesaistās citas iestādes, piemēram, Latvijas Dabas Muzejs un Latvijas Nacionālais Zooloģiskais dārzs. Tāpat arī Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījumā ir teikts, ka ne visām iestādēm, kas ir ieinteresētas nozaru terminoloģijas attīstībā, „ir izveidojušās stabilas un pastāvīgas sadarbības saites ar LZA Terminoloģijas komisiju un tās apakškomisijām, tāpat šīs iestādes faktiski nav iesaistītas nozaru terminoloģijas apstiprināšanas procesā” (Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā, 2005:16). Tomēr konkrēti zooloģijas terminoloģijas jomā ir arī veiksmīgas sadarbības piemēri, piemēram, LZA Terminoloģijas komisija 2009. gadā izskatīja un apstiprināja Latvijas Dabas Muzeja vecākās antropoloģes Aili Marnicas veidoto primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu sarakstu, kas 2011. gadā tika papildināts ar trīs jaunatkl t m sugām un atkārtoti apstiprināts. Tāpat LZA Terminoloģijas komisija ir apstiprinājusi arī Zanda Spura sastādīto sarakstu ar Latvijas putnu nosaukumiem. Diemžēl šie divi dzīvnieku nosaukumu saraksti ir arī vienīgie šādu terminu saraksti, kurus ir apstiprinājusi LZA Terminoloģijas komisija. Iespējams, ja sadarbība starp LZA Terminoloģijas komisiju un speciālistiem un iestādēm, kuru darbība ir saistīta ar zooloģijas terminoloģiju, būtu organiz t ka, tai arī būtu labāki rezultāti un zooloģijas terminoloģijas situācija būtu labāka.

Kā viena no Tulkošanas un terminoloģijas centra pētījumā minētajām latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas procesa problēmām ir nepietiekamais finansējums Komisijas un nozaru terminoloģijas apakškomisiju darbībai. Ja valsts finansējuma pietiktu gan Terminoloģijas komisijas darbības nodrošināšanai, gan arī apakškomisiju darbības nodrošināšanai, tad varētu gaid t uzskat m kus rezultātus terminoloģijas attīstībā. Tādā gadījumā nozaru apakškomisijas varētu darboties aktīvāk un, cerams, arī iesniegtie termini tiktu izskatīti rait k  tempā. Atalgojums netiek sniegts arī terminu sarakstu autoriem, tomēr, ja kāda iestāde vai persona ir izveidojusi terminu sarakstu, tas noteikti ir darīts nepieciešamības, ne atalgojuma pēc. Balstoties uz informāciju, kas sniegta

LZA TK 09.06.2009. sēdes protokolā Nr. 4/1094, Latvijas Dabas Muzeja veidotā primātu nosaukumu saraksta autori arī nesaņēma atalgojumu: „V. Skujiņa atzīst, ka saraksts tiek vērtēts tāpat kā visi līdzšinējie terminu saraksti, atšķirība vien tā, ka šogad nav piešķirts finansējums autoru un recenzentu atalgošanai, tādēļ autoriem šis darbs bijis jāveic bez atlīdzības un oficiālo recenzentu šoreiz arī nav.” (Tiešsaiste 6) Kaut arī saraksta autore A. Marnica pauž, ka bija vēlējusies sakārtot šo zooloģijas terminoloģijas jomu, jo „praksē nosaukumu atveidē vērojama liela dažādība” (Tiešsaiste 6), un ņemot vērā saraksta tapšanā iesaistīto cilvēku skaitu un kompetenci, šim sugu nosaukumu sarakstam būtu jābūt rūpīgi izstrādātam, tomēr, ja finansējuma trūkuma dēļ šādi liela izmēra saraksti netiek recenzēti, tas var arī tikt apstiprināts ar kļūdām, kuras palikušas nepamanītas saraksta veidotājiem un pārskatītājiem. Atalgojums iespējams arī motivētu speciālistus apkopot nozaru terminus un tos iesniegt Terminoloģijas komisijā, lai tie tiktu apstiprināti vienotai lietošanai.

Apkopojot teikto, pašreizējais terminoloģijas izstrādes un apstiprināšanas process nav nevainojams – lai arī LZA Terminoloģijas komisijas noteiktajam terminu izstrādes, pieņemšanas, apstiprināšanas, publiskošanas un grozīšanas procesam teorētiski būtu jānodrošina rūpīgu terminu izstrādi, tas ne vienmēr sniedz labākos iespējamus rezultātus, kā arī terminu izstrādes uz apstiprināšanas process ir pārāk lēns. Arī nozaru terminoloģijas situāciju Latvijā noteikti vajadzētu uzlabot, jo joprojām pastāv jomas, kurās nav pietiekami precīzi uz sistemātiski izstrādātas terminoloģijas. Daudzām nozarēm, to skaitā bioloģijas nozarei un zooloģijas apakšnozarei, nav terminoloģijas apakškomisiju. Līdz ar to nav skaidra kārtība, kādā tiek izstrādāti, izskatīti un pieņemti termini šajās nozarēs. Tāpat arī vajadzētu veicināt sadarbību starp LZA Terminoloģijas komisiju un iestādēm, kuru darbība ir saistīta ar nozaru terminoloģiju, jo daudzās nozarēs termini pastāv un tiek lietoti, bet tos vajadzētu izvērtēt, uzlabot, apstiprināt un publicēt, lai sekmētu terminoloģijas standartizāciju. Terminoloģijas situācija Latvijā uzlabotos arī tad, ja terminoloģijas izstrādei tiktu piešķirts pietiekams finansējums, kas ne tikai motivētu speciālistus apkopot savas nozares terminoloģiju, bet arī nodrošinātu to, ka tā tiek rūpīgi izskatīta un netiek publicēta ar kļūdām.

3. BOTĀNIKAS TERMINOLOĢIJA LATVIJĀ

Šajā nodaļā darba autore apskatīs botānikas terminoloģijas un botānikas nomenklatūras situāciju Latvijā un salīdzinās to ar zooloģijas terminoloģijas un zooloģiskās nomenklatūras situāciju Latvijā. Tiks apskatīts Botānikas terminoloģijas apakškomisijas darbs un šīs apakškomisijas apstiprinātie botānikas terminu veidošanas principi, kas attiecas uz augu taksonu nosaukumu atveidi. Tiks arī izvērtēts, cik lielā mērā šie botānikas terminu veidošanas principi ir piemērojami dzīvnieku taksonu nosaukumu atveidei.

Botānika tāpat kā zooloģija ir bioloģijas apakšnozare – botānika pētī augus, un zooloģija pētī dzīvniekus. Abas šīs bioloģijas apakšnozares ir vienlīdz nozīmīgas, līdz ar to abu šo nozaru terminoloģijai būtu jābūt vienlīdz attīstītai. Tomēr botānikas terminoloģijas situācija Latvijā ir nesalīdzināmi labāka nekā zooloģijas terminoloģijas situācija, daļēji arī tādēļ, ka LZA Terminoloģijas komisijas sastāvā ir Botānikas terminoloģijas apakškomisija. Šajā apakškomisijā ietilpst vairāki botāniķi, dendrologs, fitopatoloģe un valodas konsultante, kas risina terminoloģijas problēmas botānikas jomā. Botānikas terminoloģijas apakškomisijas darbam ir arī rezultāti, piemēram, apakškomisija 2004. gadā ir apstiprinājusi Mg. biol. Artura Stalaža izvirzītos botānikas terminu veidošanas principus, kas ir publicēti izdevuma „Terminoloģijas jaunumi” 10. numurā, kā arī ir pieejami LZA Terminoloģijas komisijas tīmekļa lapā. Zooloģijas terminoloģijai šādu vienotu un apstiprinātu terminu veidošanas principu nav, un tas ievērojami apgrūtina konsekventu terminu izveidi un lietojumu. LZA Terminoloģijas komisijas izdevuma „Terminoloģijas Jaunumi” 10. numurā ir publicēti arī Botānikas terminoloģijas apakškomisijā pieņemtie augu ģinšu un sugu nosaukumi, kurus ir arī apstiprinājusi LZA Terminoloģijas komisija. Šis apstiprināto nosaukumu saraksts sastāv no atsevišķiem ģinšu un sugu nosaukumiem, kas nav sakārtoti sistemātiski.

Visvērtīgākais darbs gan ir tieši botānikas terminu veidošanas principu definēšana un apstiprināšana. Ar šādiem vienotiem principiem, pēc kuriem tiek atveidoti taksonu nosaukumi, var ne tikai veicināt nozares terminoloģijas attīstību, bet arī nodrošināt stabilāku un sakārtotāku terminoloģiju. Daudzi no A. Stalaža izvirzītajiem botānikas terminu veidošanas principiem ir piemērojami arī zooloģijas terminu jeb dzīvnieku taksonu nosaukumu veidošanai. Pēc pirmā principa „latviešu valodā organismu ģinšu nosaukumus lieto daudzskaitlī, bet sugu nosaukums (...) – vienskaitlī” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22). Šis pats princips ir novērojams arī LZA Terminoloģijas komisijas apstiprinātajā primātū kārta sistemātisko sugu nosaukumu sarakstā: orangutani (orangutanu ģints) un Borneo orangutans. Pēc otrā principa „vienas ģints apzīmēšanai lieto tikai vienu latvisko

nosaukumu” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22). Kā piemēru A. Stalažs norāda plūmju ģints sugas Amerikas plūmi un ansu aprikozi. Arī šis princips ir attiecināms uz zooloģijas terminoloģiju. Ir gadījumi, kad sugai ir doti vairāki nosaukumi, piemēram, ‘mazais šimpanze’ jeb ‘bonobo’, tomēr ģints tipa sugas nosaukumu saturošais nosaukums ir norādīts kā pirmais, un neatkarīgi no nosaukuma šī suga pieder pie šimpanžu ģints. Arī trešais A. Stalaža izvirzītais botānikas terminu veidošanas princips, kas norāda, ka „sugas nosaukums latviešu valodā ir binārs, un to veido sugas epitets (viens vai divi vārdi), kam seko ģints epitets (ģints nosaukums)” ir attiecināms uz zooloģijas terminoloģiju (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22). Piemēram, kulplastpērtiķu ģintij pieder bārdainais kuplastpērtiķis. A. Stalažs precizē: „Ja nav senu izņēmumu, tad visām vienas ģints sugām kā ģints epitetu lieto tikai vienu latvisko nosaukumu. Ja Latvijā viena vai vairākas ģints sugas ir pārstāvētas savvaļā, tad ģints epitets automātiski attiecināms uz citzemju sugām.” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22) A. Stalažs arī norāda, ka „nebinārus nosaukums saglabā tikai tajos gadījumos, kad tiem ir ļoti senas tradīcijas” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22). Šādi piemēri viennozīmīgi ir atrodamī arī starp dzīvnieku latviskajiem nosaukumiem, piemēram, ‘pupuķis’ un ‘kovārnis’. Tomēr ceturtais A. Stalaža botānikas terminu veidošanas princips nesakrīt ar praksi zooloģijas terminoloģijā: „Pasugām un varietātēm latviskos nosaukumus veido tāpat kā sugām. Sugas tipa varietātes vai tipa pasugas latviskais nosaukums automātiski ir sugas kopīgais nosaukums. Pārējām vienas sugas varietātēm vai pasugām, ja tās nepieciešams izdalīt no sugas, pirms ģints epiteta jālieto cits epitets, kas atšķiras no sugas kopīgā epiteta.” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22) Zooloģijā pasugu nosaukumi ietver gan bināro sugas nosaukumu, gan arī epitetu, kas apzīmē konkrēto pasugu, piemēram, ‘Hikas bārdainais kuplastpērtiķis’ ir bārdainā kuplastērtiķa pasuga. Piektais A. Stalaža izvirzītais botānikas terminu veidošanas princips attiecas uz augu šķirņu nosaukumu veidošanu, kas arī atšķiras no dzīvnieku šķirņu nosaukumu veidošanas. Saskaņā ar starptautiskajām normām augu šķirņu nosaukumus netulko un tos raksta vienpēdiņas aiz latviskā nosaukuma, kamēr dzīvnieku šķirņu nosaukumos lielākoties atveido latviešu valodā (Tiešsaiste 7). Sestais A. Stalaža botānikas terminu veidošanas princips jau norāda atšķirību starp botānikas un zooloģijas terminu veidošanas principiem: „Atbilstoši senām tradīcijām botānikā katrai ģintij ir tikai viens latviskais nosaukums, kuru nedrīkst lietot citām ģintīm. Zooloģijā saglabājas tradīcija, ka viens latviskais nosaukums reizē ir vairāku ģinšu kopīgais nosaukums.” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22) Toties septītais princips ir attiecināms arī uz zooloģijas terminu veidošanu: „Jaunu latvisko ģinšu nosaukumu veidošanā var lietot esošos citu ģinšu nosaukumus, no tiem veidojot salikteņus.” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:23) Piemēram, pie irbju apakšdzimtas pieder paipalu ģints un

mežapaipalu ģints. Arī astoto principu vajadzētu ņemt vērā veidojot dzīvnieku taksonu nosaukumus: „Veidojot latviskos ģinšu nosaukumus, nav ieteicams veidot salikteņus, kuros ietverts augstākas taksonomiskās vienības (kārtas, klases, tipa utt.) latviskais nosaukums, īpaši, ja jaunveidojamais saliktenis tādējādi būtu jāveido no trim vārdiem.” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:23) Dzīvnieku taksonu nosaukumi nereti ir salikteņi, kas sastāv gan no diviem vārdiem, piemēram, zirnekļpērtiķu [zirneklis + pērtiķi] ģints, gan arī no trim vārdiem, piemēram, kuplastpērtiķu [kupla + aste + pērtiķi] ģints un īsastpērtiķu ģints, tomēr neviens no šiem piemēriem neietver salikteni, kas nāktu no augstāka taksona nosaukuma. Tomēr pārlietu sarežģītu salikteņu problēma tik un tā ir aktuāla dzīvnieku taksonu nosaukumos, jo pastāv arī sugu nosaukumi, kas sastāv no diviem salikteņiem, piemēram, sarkanmuguras [sarkana + mugura] kulpastpērtiķis [kupla + aste + pērtiķis]. Šis nosaukums lieliski apraksta sugu, tomēr tas ir grūti izrunājams un tādēļ to nav ērti lietot.

A. Stalažs ir centies izveidot botānikas terminu veidošanas principus, kas nodrošinātu stabilitāti šīs nozares terminoloģijā, uzsverot, ka „jaunus latviskos nosaukumus veido tikai, ja tādi nav publicēti jau agrāk” un ka „ikdienā lietotiem publicētiem nosaukumiem epitetu nemaina uz citu pat tad, ja, pamatojoties uz Starptautisko Botānikas kodeksu, ir ticis mainīts sugas epitets latīniskajā nosaukumā” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:23). Tāpat arī, lai nodrošinātu terminu precizitāti, jaunizveidotajiem nosaukumiem ir jābūt publicētiem kopā ar latīnisko nosaukumu. A. Stalaža izvirzītie principi sasaucas arī ar Starptautiskajā Zooloģiskās Nomenklatūras kodeksā minēto prioritātes principu: „Ja agrāk publicēti vairāki latviskie nosaukumi, tad izvēlas vecāko, kas atbilst binārajai sistēmai un citām prasībām.” (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:23) Ja visi iepriekšējie principi lielākoties attiecas tieši uz terminu formu latviešu valodā, tad divpadsmitais Stalaža ierosinātais princips norāda, kā atveidot botāniskos nosaukumus no citām valodām:

Darīnot jaunus taksonu nosaukumus latviešu valodā, vispirms mēģina tulkot latīnisko nosaukumu, bet, ja tā tulkojums nav piemērots, tad izmanto citas valodas nosaukuma paraugu. Ja izmanto latviskotus latīņu nosaukumus, tad to dara tikai ar ģintīm. Sugu epitetus tulko. Ja nav tulkojams ne latīniskais, ne citas valodas nosaukums, tad sugas epitetu veido pēc sugas dabiskās izplatības teritoriālā nosaukuma. Tāpat rīkojas, ja tulkojums sakrīt ar esošu (aizņemtu) nosaukumu. Ja dabiskā izplatība ir vienāda divām sugām un ir problēmas izveidot sugu epitetu nosaukumus pēc minētajām pazīmēm, tad tālāk izmanto īpašas pazīmes, ar kurām sugas atšķiras dabā. Atšķirīgo pazīmi ietver sugas nosaukumā kā sugas epitetu. (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:23)

Visšajā principā minētais var tikt pielietots arī atveidojot zooloģijas terminus. Arī Latvijas Dabas muzeja tīmekļa lapā ievietotā primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātiskā saraksta ievadā ir minēts, ka nosaukumi galvenokārt ir tikuši atveidoti pēc latīniskā nosaukuma parauga. Tomēr gadījumos, kad vairākās valodās nosaukumi ir veidoti pēc dažādiem principiem, latviešu nosaukumu atveidē galvenais ir bijis saprotamības princips (Tiešsaiste 6).

Latvijas Dabas muzeja izveidotais saraksts pierāda, ka arī zooloģijas nozarē sugu nosaukumi tiek tulkoti, kamēr ģinšu nosaukumi var būt latviskoti latīņu nosaukumi, piemēram, strupdegunpērtiķu jeb rinopiteku ģints. Tomēr šajā sarakstā lielākā daļa ģinšu nosaukumu ir tulkoti jeb atveidoti latviešu valodā, un dažiem taksoniem papildus tulkotajam nosaukumam ir saglabāts arī latviskots latīniskais nosaukums.

Augu nosaukumu veidošanas principus ir aprakstījis arī Dr. biol. Viesturs Šulcs. Pētījumā „Augu nosaukumu veidošanas modeļi: Tradīcijas un teorētiskie aspekti” Šulcs norāda, ka „vairumam taksonu latvisko nosaukumu veidošanā ir nostiprinājušās tradīcijas”, kamēr „iekšsugas ranga taksonu [...] latvisko nosaukumu veidošanā tradīciju nav”, un uzver, ka tā ir viena no Nacionālās botāniskās nomenklatūras (NBN) problēmām (Tiešsaiste 9). Šajā pētījumā V. Šulcs apgalvo, ka „nosaukumu veidošanas līdzšinējā metodoloģija (zinātniskās darbības vispārīgo principu sistēma) nenodrošina adekvātu latīniskā nosaukuma satura pārnesei to latviskajos nosaukumos, t.i., latviskais nosaukums neveic to pašu funkciju, ko latīniskais nosaukums)” (Tiešsaiste 9). V. Šulcs pētījumā norāda, ka pašlaik tiek lietoti vairāki iekšsugas taksonu latvisko nosaukumu veidošanas modeļi, kas nereti tiek arī pamīšus lietoti viena un tā paša darba ietvaros. Pēc pirmā modeļa iekšsugas taksona nosaukums tiek veidots savienojot iekšsugas taksona nosaukuma apzīmētāju ar ģints nosaukumu latviešu valodā, kā rezultātā rodas binoms nosaukums, kas neveic latīniskā nosaukuma funkciju (Tiešsaiste 9). A. Stalažs ceturtajā botānikas terminu veidošanas principā gan iesaka lietot tieši šo modeli, apgalvojot, ka pasugu nosaukumi ir jāveido tāpat kā sugu nosaukumi, ģints epiteta pievienojot pasugas epiteta, kas atšķiras no sugas epiteta (Terminoloģijas Jaunumi Nr. 10, 2004:22). Pēc otrā modeļa tiek lietots binomais sugas latviskais nosaukums, kas arī neveic latīniskā iekšsugas nosaukuma funkciju (Tiešsaiste 9). Pēc trešā modeļa iekšsugas taksona nosaukums tiek veidots savienojot iekšsugas taksona apzīmētāju ar sugas nosaukumu latviešu valodā, kā rezultātā tiek iegūts latīniskajam nosaukumam ekvivalents trinoms (Tiešsaiste 9). V. Šulcs norāda, ka pašlaik latviešu valodā dominē pirmais un otrais modelis, tomēr pēc šiem modeļiem veidoti latviskie nosaukumi nozīmes ziņā neatbilst šo iekšsugas taksonu latīniskajiem nosaukumiem un nav lietojami kā latīnisko nosaukumu ekvivalenti latviešu valodā. V. Šulcs aicina lietot trešo modeli, jo pēc šī modeļa veidoti nosaukumi ir lietojami kā latīnisko nosaukumu ekvivalenti. V. Šulcs uzsver, ka „oficiālas stratēģijas trūkums iekšsugas taksonu latvisko nosaukumu veidošanā līdzās pārējām NBN problēmām ir šķērslis, kas traucē NBN iegūt zinātniskas nomenklatūras statusu – kļūt par ekvivalentu Starptautiskajai botāniskajai nomenklatūrai (SBN)” (Tiešsaiste 9).

Dziļāk ieskatoties botānikas terminoloģijas problēmās, var secināt, ka arī šajā nozarē nav panākta vienotība – nozares speciālistu viedoklis par principiem, kā jāveido augu

nosaukumi latviešu valodā, ne vienmēr sakrīt, kā arī jau pastāvošie nosaukumi mēdz būt neprecīzi. Tomēr vismaz botānikas terminoloģijas problēmas tiek apsvērtas un risinātas. Lai arī speciālistu viedoklis dažos jautājumos atšķiras, tomēr ir atrodami principi, pēc kuriem veidot augu nosaukumus latviešu valodā. Turklāt, šos principus ir apstiprinājusi arī LZA TK Botānikas terminoloģijas apakškomisija, tādējādi atvieglojot jau uzsākto standartizācijas procesu un nodrošinot to, ka termini tiek veidoti un lietoti konsekventi. Tāpat ir izteikta arī vēlme panākt to, lai augu latviskie nosaukumi varētu tikt uzskatīti par zinātnisko nosaukumu ekvivalentiem jeb sinonīmiem. Tā kā pašlaik augu nosaukumi ne vienmēr ir precīzi un tiek lietoti nekonekventi, lai nodrošinātu precizitāti un saprotamību, ir nepieciešams tos lietot kopā ar zinātniskajiem nosaukumiem. Daudzi no botānikas terminu veidošanas principiem ir arī piemērojami arī zooloģijas terminiem. Ieviešot nelielas izmaiņas botānikas terminu veidošanas principos būtu iespējams izveidot arī zooloģijas terminu veidošanas principus. Arī zooloģijas nozarē vajadzētu izvirzīt mērķi panākt ekvivalenci starp latviešu valodas nosaukumiem un zinātniskajiem nosaukumiem.

4. VISPARPIEŅEMTIE UN ZINĀTNISKIE TAKSONU NOSAUKUMI

Šajā nodaļā tiks aprakstīts, kas ir vispārpieņemtie taksonu nosaukumi un kādas ir ar to veidošanu un lietošanu saistītās problēmas. Atsevišķa apakšnodaļa tiks veltīta zinātniskajiem nosaukumiem, kuru izstrādi un lietošanu regulē Starptautiskais Zooloģiskās Nomenklatūras kodekss – tiks aprakstīts zinātnisko nosaukumu nozīmīgums, kā arī principi, kas jāievēro veidojot un lietojot zinātniskos nosaukumus. Tiks aprakstītas arī angļu valodā vispārpieņemto taksonu nosaukumu atveides un standartizācijas īpatnības un tradīcijas un kā tās sasaucās ar vispārpieņemto taksonu nosaukumu situāciju latviešu valodā.

Cilvēki vienmēr ir lietojuši dzīvnieku nosaukumus, piemēram, ‘pīle’, ‘lapsa’ un ‘zirgs’. Šie nosaukumi ir neprecīzi, jo tie nosauc dažāda līmeņa taksoniem piederošus dzīvniekus. Piemēram, ar vārdu ‘pīle’ latviešu valodā apzīmē daļu no pīļu dzimtas putniem. Pīļu dzimtā ietilpst arī gulbji un zosis. Tomēr izdzirdot vārdu ‘pīle’, vairums latviešu visdrīzāk iedomāsies meža pīli (*Anas platyrhynchos*), jo šī ir viena no Latvijā izplatītākajām pīļu sugām, kas nereti arī pārzīmo Latvijā. Ar vārdu ‘lapsa’ latviešu valodā varētu apzīmēt jebkuru lapsu ģints dzīvnieku, lai gan vairums latviešu visdrīzāk iedomājas Eiropas rudo lapsu (*Vulpes vulpes crucigera*), kas sastopama arī Latvijas teritorijā. Ar vārdu ‘zirgs’ latviešu valodā visdrīzāk saprot mājas zirgu (*Equus caballus*), kas ir konkrēta zirgu ģints suga. Līdz ar to var secināt, ka šādi dzīvnieku nosaukumi ir ne tikai sistemātiski neprecīzi, bet arī subjektīvi. Protams, šie dzīvnieku nosaukumi ir vispārpieņemtās leksikas vārdi jeb netermini, kas nav lietojami zinātniskā kontekstā. Šis maģistra darbs ir veltīts vispārpieņemtajiem taksonu nosaukumiem, kas nosauc konkrētu sugu vai citu taksonu un kam ir konkrēta vieta zooloģiskajā nomenklatūrā, piemēram, ‘meža pīle’, ‘Eiropas rudā lapsa’ un ‘mājas zirgs’. Šos nosaukumus gan var uzskatīt terminiem.

Bioloģijas nozare no terminoloģijas viedokļa ir ievērojama ar to, ka gan botānikā, gan zooloģijā tiek lietoti globāli pieņemti zinātniskie taksonu nosaukumi latīņu valodā. Tie ir sistēmiski, precīzi, viennozīmīgi un lielākoties tiem arī nav sinonīmu. Arī formas ziņā tie nav gari, tomēr, ņemot vērā faktu, ka zinātniskie nosaukumi ir latīņu valodā, tie ir ērti lietojami nozares speciālistiem, bet ir nesaprotami pārējai sabiedrības daļai. Austrāļu biologs Tims Lovs apgalvo: „Zinātniskie nosaukumi ir bioloģijas *lingua franca*, tomēr ir nepieciešami arī vispārpieņemtie nosaukumi.” (Low, 2002) (tulk. I. R.) Tomēr vispārpieņemto nosaukumu veidošana un lietošana netiek regulēta tik stingri kā zinātnisko nosaukumu veidošana un lietošana, līdz ar to vispārpieņemto nosaukumu lietošanai ir daudzi trūkumi.

Galvenais vispārpieņemto nosaukumu trūkums ir to neprecizitāte. Tā kā vispārpieņemto nosaukumu veidošana netiek kontrolēta, vienas valodas ietvaros vienai sugai var būt vairāki

nosaukumi, līdz ar to vispārpieņemtie nosaukumi nereti neizpilda mononīmiskuma prasību. Piemēram, suga *Strix uralensis* latviešu valodā tiek dēvēta gan par urālpūci, gan garastes pūci. Abi šie nosaukumi daudzos avotos tiek norādīti kā sinonīmi. Ir arī gadījumi, kad dažādos avotos vienai sugai parādās dažādi nosaukumi, kas nav norādīti kā sinonīmi, piemēram, Latvijas Ornitoloģijas biedrības tīmekļa vietnē suga *Motacilla citreola* tiek saukta par dzeltengalvas cielavu (Tiešsaiste 9), bet sugu enciklopēdijā „Latvijas daba” šī pati suga tiek dēvēta par citroncielavu (Tiešsaiste 10). Tāpat arī vairākas sugas nereti tiek apzīmētas ar vienu nosaukumu, un šajā gadījumā netiek ievērota viennozīmīguma prasība. Piemēram, nosaukums ‘dzeltengalvas cielava’ dažādos avotos tiek attiecināts gan uz sugu *Motacilla citreola*, gan arī uz dzeltenās cielavas pasugu *Motacilla flava lutea* (Tiešsaiste 11). Ornitoloģijas entuziasts Edgars Lediņš, kurš dzeltenās cielavas pasugu *Motacilla flava lutea* dēvē par dzeltengalvas cielavu, *Motacilla citreola* gan dēvē par citroncielavu, līdz ar to vismaz viņa sarakstos viens nosaukums netiek lietots dažādiem putniem.

Vēl viena vispārpieņemto taksonu nosaukumu problēma ir tas, ka tie nereti ir pārāk gari un sarežģīti. Cenšoties izveidot pēc iespējas precīzāku sugas nosaukumu, kas atšķirtos no citu radniecīgo sugu nosaukumiem, tajā nereti tiek iekļautas vairākas sugu raksturojošās pazīmes. Tas sasaucas ar to, ko V. Skujiņa ir rakstījusi par terminu precizitāti un formas īsumu: „Precizitāte un īsums ir prasības, kas nereti ir pretrunā. No vienas puses, jo vairāk objekta pazīmju ietver terminā, jo tas ir precīzāks, bet garāks. No otras puses, jo īsāks termins, jo mazāk pazīmju tajā var ietvert un līdz ar to tas būs mazāk precīzs.” (Skujiņa, 2002:11) Sugu nosaukumu pārliedo sarežģītību ir kritizējis arī T. Lovs: „Sadraudzības Valstu Zinātniskās un Industriālās Pētniecības organizācija (CSIRO) ir publicējusi sarakstu ar ieteicamajiem mugurkaulnieku, kukaiņu un augu nosaukumiem, tomēr tie ne vienmēr ir labskanīgi un ērti lietojami.” (Low, 2002) (tulk. I. R.) Viņš turpina ar piemēru no Austrālijas faunas – scinku dzimtas rāpuli, kura latīniskais nosaukums ir *Lerista allanae* un kura Austrālijā oficiāli pieņemtais nosaukums ir *greater robust fine-lined slider* – uzsverot, ka neviens ikdienā nelietos tik garu nosaukumu. Šajā gadījumā pat sugas latīniskais nosaukums ir ērtāk izrunājams. T. Lovs raksta: „Pieņemu, ka šie nosaukumi nav radīti, lai tie tiktu lietoti ikdienas valodā, bet gan, lai tie parādītos zinātniskos rakstos un dzīvnieku sarakstos.” (Low, 2002) (tulk. I. R.) Tomēr šādam nolūkam jau tiek izmantoti zinātniskie nosaukumi, un vispārpieņemtajiem nosaukumiem nebūtu jāpilda šāda funkcija. Latviešu valodā vispārpieņemtie sugu nosaukumi nemēdz būt tik gari, jo lielākoties tiek ievērots nosacījums, ka sugas nosaukumam jā sastāv no diviem vārdiem – sugas epiteta un ģints epiteta. Līdz ar to ģints nosaukumam būtu jā sastāv no viena vārda, tomēr tas ne vienmēr ir iespējams, un dažos gadījumos ģints nosaukums satur divus vārdus, piemēram, resno loru ģints nosaukums sastāv

no diviem vārdiem – ‘resns’ un ‘loris’. Šīs ģints sugu nosaukumi sastāv no trīs vārdiem, piemēram, mazais resnais loris (*Nycticebus pygmaeus*) un Bengālijas resnais loris (*Nycticebus bengalensis*). Ir arī gadījumi, kad ģints nosaukums sastāv no viena vārda, bet sugas nosaukumā ir vairāk nekā viens sugu raksturojošais epitets, piemēram, cekulgibonu ģintij piederošā suga austrumu melnais cekulgibons (*Nomascus nasutus*). Tomēr arī šādu nosaukumu nevarētu nosaukt par pārāk garu un sarežģītu, it sevišķi salīdzinot ar to, cik gari var būt vispārpieņemtie sugu nosaukumi angļu valodā. Lai arī latviešu valodā sugu nosaukumi parasti nesastāv no vairāk nekā trīs vārdiem, tie nereti sastāv no salikteņiem, kas gan var būt sarežģīti un grūti izrunājami, piemēram, nosaukums ‘strupastes gardegunpērtiķis’, ko veido divi salikteņi, no kuriem pirmais sastāv no diviem vārdiem [strupā + aste] un otrais sastāv no trim vārdiem [garš + deguns + pērtiķis]. Kaut arī šis nosaukums nav pārlietu garš, tas nav viegli uztverams, līdz ar to var secināt, ka arī latviešu valodā vispārpieņemtie sugu nosaukumi reizēm mēdz būt pārāk sarežģīti.

4.1. Vispārpieņemtie taksonu nosaukumi angļu valodā

Lai arī latviešu valodā ir atrodami piemēri, kad vieni sugai ir vairāki nosaukumi, šī problēma ir daudz izteiktāka angļu valodā, kur daudzām sugām ir vairāk nekā trīs vispārpieņemtie nosaukumi angļu valodā. Piemēram, pelēkajam bambuslemuram jeb *Hapalemur griseus* Starptautiskās dabas un dabas resursu aizsardzības savienības (IUCN) Sarkanajā grāmatā ir norādīti četri nosaukumi angļu valodā: *eastern lesser bamboo lemur*, *lesser bamboo lemur*, *grey gentle lemur* un *bamboo lemur* (Tiešsaiste 12). To varētu izskaidrot ar faktu, ka angļu valodu lieto ļoti daudz cilvēku un tā ir oficiālā valoda vairākās valstīs. Pirmkārt, tā kā ir daudz angļu valodas lietotāju, ir arī daudz cilvēku, kas piedalās sugu nosaukumu veidošanā un katrs nosaukumus veido pēc saviem ieskatiem. Otrkārt, tā kā angļu valoda ir oficiālā valsts valoda vairākās valstīs, tad taksonu nosaukumu veidošanu angļu valodā nemaz nav iespējams regulēt, jo terminoloģijas izstrādes likumi dažādās valstīs atšķiras. Angļu valodā taksonu nosaukumi sagādā īpašas problēmas arī tādēļ, ka angļu valoda ir oficiālā valoda teritorijās ar atšķirīgiem klimatiskajiem apstākļiem un atšķirīgu floru un faunu. Austrāļu biologs T. Lovs norāda, ka ne vienmēr ir iespējams izvēlēties vienu visā valsts teritorijā atzītu vispārpieņemto sugas nosaukumu. T. Lovs kā piemēru min zalkšu dzimtas sugu *Dendrelaphis punctulata*, kas sastopama Austrālijas teritorijā un ko sauc gan par *common tree snake*, gan arī par *green tree snake*, uzsverot to, ka čūska ir zaļā krāsā. T. Lovs norāda, ka Austrālijas Ziemeļu teritorijā nosaukums *common tree snake* būtu saprotamāks un

loģiskāks, jo šajā Austrālijas štatā šīs sugas īpatņi lielākoties nav zaļā krāsā (Low, 2002). Latvijā gan šādai problēmai nevajadzētu būt pārāk izplatītai, jo teritorijas ziņā Latvija ir gana maza, lai vienas sugas īpatņi tik ļoti neatšķirtos dažādos valsts reģionos. Apkopojot teikto, ne visās valstīs un valodās būtu iespējams ieviest kārtību, pēc kuras katrai sugai atbilst viens vispārpieņemtais nosaukums, tomēr Latvijā būtu iespējams izvirzīt šādu mērķi, jo Latvija teritoriāli nav liela, latviešu valodas lietotāju skaits nav liels un vairums latviešu valodas lietotāju atrodas Latvijā.

Vispārpieņemto sugas nosaukumu neprecizitāte angļu valodā jau sen ir izsaukusi pieprasījumu pēc šo nosaukumu veidošanas un lietošanas standartiem. Amerikas Ornitologu savienības izdevuma „The Auk” 1903. gada 20. numurā Edvins Dorans rakstā „Vernacular Names of Birds” pauž viedokli, ka zinātnieki arvien vairāk izmanto putnu un citu dzīvnieku vispārpieņemtos nosaukumus, un tādēļ ir nepieciešams ne tikai izveidot principus, pēc kuriem tiek veidoti šie nosaukumi, bet arī nodrošināt to, ka katras sugas apzīmēšanai tiek lietots tikai viens nosaukums (Doran, 1903). E. Dorans norāda, ka vietējiem dzīvniekiem, it sevišķi savvaļas medījamiem putniem, parasti ir vairāki nosaukumi, tomēr galvenais ir nodrošināt to, ka viens nosaukums netiek attiecināts uz dažādiem putniem, kā tas nereti tiek darīts (Doran, 1903). Tālāk rakstā E. Dorans min, ka daudziem putniem ir no pieciem līdz divdesmit nosaukumiem un dažiem ir pat līdz piecdesmit nosaukumiem, un ka šī nosaukumu daudzveidība nereti rada problēmas (Doran, 1903). Lai risinātu šo problēmu, E. Dorans rakstā ir apkopojis visu Ziemeļamerikā sastopamo putnu vispārpieņemtos nosaukumus angļu valodā un katrai sugai izvirzījis vienu vispareizāko nosaukumu. Lai arī E. Dorans uzsver, ka putnu un citu dzīvnieku vispārpieņemto nosaukumu standartizācijai jāpieiet no zinātniskā viedokļa (Doran, 1903), viņa pētījumā nav nevienas atsauces uz sugu zinātniskajiem nosaukumiem. Līdzīgs E. Dorana raksts ir publicēts arī Amerikas Naturālistu savienības zinātniskā izdevuma „The American Naturalist” 1903. gada augusta numurā, kurā E. Dorans analizē ne tikai putnu, bet arī citu dzīvnieku vispārpieņemtos nosaukumus. Rakstā „Vernacular Names of Animals” E. Dorans norāda, ka vispārpieņemto nosaukumu formas ir pārāk daudzveidīgas – tie sastāv gan no viena vārda, gan no diviem, gan arī no trim un vairāk vārdiem (Doran, 1903). Šajā rakstā E. Dorans uzskaita principus, pēc kuriem jāveido salikti vispārpieņemtie dzīvnieku nosaukumi, tomēr šie principi lielākoties attiecas uz valodas jautājumiem – vārddarināšanas problēmām un defises lietojumu saliktos nosaukumos. Arī šajā rakstā E. Dorans neatsaucas uz zooloģisko nomenklatūru un zinātniskajiem nosaukumiem, un, tā kā E. Dorana ieteikumiem nav izteiktas saiknes ar dzīvnieku sistemātiku, tad mūsdienās tie vairs nav lietderīgi, tomēr E. Dorana komentāri norāda uz to, ka vēlme standartizēt vispārlietotos dzīvnieku nosaukumus ir pastāvējusi jau sen.

Angļu valodā īpaša uzmanība ir pievērsta nosaukumu pareizrakstības standartizēšanai, ar ko īpaši aktīvi ir nodarbojušies tieši ornitologi. Jānorāda, ka angļu valodā vispārpieņemtie putnu nosaukumi lielākoties ir veidojušies tradicionāli un līdz ar to nosaukumos nav atspoguļota modernā zooloģijas sistemātika (Gill, Wright III, Conyne, Kirk, 2009). 1937. gadā Viljams Čīzmans un Pols Oeizers izstrādāja Ziemeļamerikas putnu angļu valodā vispārpieņemto nosaukumu pareizrakstības standartus (Gill, Wright III, Conyne, Kirk, 2009). Atbilstoši šiem standartiem, putnu nosaukumiem bija jā sastāv no viena vārda, līdz ar to nosaukumi, kas sastāvēja no diviem atsevišķi rakstītiem vai ar defisi savienotiem vārdiem, tika veidoti kā salikteņi (Gill, Wright III, Conyne, Kirk, 2009). Amerikas Ornitologu savienības izdevuma „The Auk” 1978. gada 95. numurā Kenets Pārks norāda, ka ir pārāk daudz dažādības angļu valodā vispārpieņemtie putnu nosaukumu lietojumā un ka nav skaidrības par šo nosaukumu pareizrakstību (Parkes, 1978). Šajā rakstā K. Pārks analizē tieši saliktos ģinšu un dzimtu nosaukumus, nevis sugu nosaukumus (Parkes, 1978). Latviešu valodā šādi nosaukumi būtu ‘vētrasputni’, ‘jūraskraukļi’, ‘zivjērgļi’, ‘plīvurpūces’ un ‘sorzīlītes’. K. Pārks uzsver, ka „vairums ornitologu (ieskaitot autoru) uzskata, ka putnu sugu nosaukumi ir jā raksta ar lielajiem sākumburtiem”, kamēr lielo sākumburtu lietojums ģinšu un dzimtu nosaukumos ir atkarīgs no situācijas (Parkes, 1978) (tulk. I. R.). Tālāk K. Pārks izvirza ieteikumus, kā pareizi rakstīt putnu nosaukumus, uzsverot, ka vairumā gadījumu putnu nosaukumi jā raksta vienā vārdā bez defises, tomēr atsevišķos gadījumos viņš pieļauj defises lietojumu (Parkes, 1978). 2006. gadā pēc Starptautiskā Ornitoloģijas kongresa pieprasījuma tika izdota grāmata „Birds of the World: Recommended English Names”, kurā norādītie angļu valodā vispārpieņemto putnu nosaukumu pareizrakstības principi ir balstīti uz V. Čīzmana un P. Oeizera izstrādātajiem standartiem, toties defises lietojums, ko aizstāvēja K. Pārks, vairumā gadījumu ir atzīts par nevēlamu (Gill, Wright III, Conyne, Kirk, 2009). Apkopojot teikto, lai arī viedokļi par dzīvnieku nosaukumu pareizrakstības standartiem dažādos laika posmos ir bijuši atšķirīgi, ir nenoliedzams fakts, ka nozares speciālisti vēlas panākt vienotus standartus pēc kuriem angļu valodā tiktu lietoti dzīvnieku nosaukumi.

4.2. Zinātniskie taksonu nosaukumi

Galvenokārt tieši vispārpieņemto sugu neprecizitātes dēļ tika izveidota zooloģiskā nomenklatūra, pēc kuras tiek veidoti zinātniskie nosaukumi, kas ir ne tikai precīzi, bet arī saprotami nozares speciālistiem visā pasaulē. Šo iemeslu dēļ zinātniskajos pētījumos un publikācijās tiek lietoti galvenokārt tikai zinātniskie nosaukumi. Skaidrs, ka vispārpieņemtie

nosaukumi nevar aizstāt zinātniskos nosaukumus, tomēr zinātniskie nosaukumi nevar aizstāt arī vispārpieņemtus nosaukumus, jo lielākā sabiedrības daļa tos nesaprot. Līdz ar to, atklājot jaunas sugas, tām ir nepieciešami ne tikai zinātniskie, bet arī vispārpieņemtie nosaukumi. Tāpat arī, paplašinoties sabiedrības redzeslokam, rodas nepieciešamība pēc nosaukumiem, kas apzīmētu sugas, kas iepriekš attiecīgajai kultūrai nav bijušas svarīgas un kam tādēļ vēl nav radīti nosaukumi. Šādos gadījumos vispārpieņemtie nosaukumi bieži vien tiek veidoti par pamatu ņemot dzīvnieku zinātniskos nosaukumus. Tādēļ ir vērts izpētīt, pēc kādiem principiem tiek veidoti zinātniskie nosaukumi.

Kā jau iepriekš ir minēts, zinātnisko nosaukumu izveidi un lietošanu regulē Starptautiskais Zooloģiskās Nomenklatūras kodekss. To ir izstrādājusi Starptautiskā Zooloģiskās Nomenklatūras komisija (*International Commission on Zoological Nomenclature*), kas ir izveidota 1895. gadā un kuras mērķis ir „izveidot vienotu zooloģiskās nomenklatūras sistēmu, kas nodrošinātu katram dzīvniekam unikālu un vispārpieņemtu zinātnisko nosaukumu” (Tiešsaiste 13) (tulk. I. R.). Starptautisku dzīvnieku nomenklatūras standartu nodrošināšana ir vienīgais komisijas mērķis, un tās pienākumos nav nedz iejaukšanās taksonomijas jautājumos, nedz arī vispārpieņemto taksonu nosaukumu izveides un lietošanas problēmu risināšana. Komisijas galvenais uzdevums ir izveidot, publicēt un regulāri pārskatīt Starptautisko Zooloģiskās Nomenklatūras kodeksu (Tiešsaiste 13). Komisijas sastāvā pašlaik ir 27 biedri no 19 valstīm. Komisijas galvenie pienākumi ir publicēt Starptautisko Zooloģiskās Nomenklatūras kodeksu, kas satur vispārpieņemtus noteikumus par pareizu dzīvnieku zinātnisko nosaukumu lietojumu, un rast risinājumu dažādām ar zooloģisko nomenklatūru saistītām problēmām, tādējādi nodrošinot starptautiski pieņemtus standartus šajā jomā (Tiešsaiste 13). Starptautiskās Zooloģiskās Nomenklatūras komisijas darbība ir nepieciešama un svarīga, ņemot vērā to, ka pašlaik izšķir vairākus miljonus oficiāli atzītu dzīvnieku sugu un katru gadu zooloģiskajā literatūrā parādās 2000 jaunu ģinšu nosaukumu un 15000 jaunu sugu nosaukumu (Tiešsaiste 13).

Starptautiskās Zooloģiskās Nomenklatūras komisijas darbs ir nozīmīgs dažādās citās ar dabu un saimniecību saistītās jomās, piemēram, bioloģiskās daudzveidības izpētē, dabas aizsardzībā, lauksaimniecībā, zivkopībā un dārzkopībā, kā arī medicīnā un veterinārijā (Tiešsaiste 13). Bioloģiskā daudzveidība ir dzīvības formu dažādība jebkurā vidē. Tagad, kad bioloģiskā daudzveidība strauji samazinās, ir īpaši svarīgi nodrošināt precīzus dzīvnieku nosaukumus (Tiešsaiste 13). Dzīvnieku nosaukumu precizitāte ir būtiska arī dabas aizsardzībā, lai aizsardzības pasākumi tiktu mērķēti uz tieši to sugu, kurai tie ir nepieciešami (Tiešsaiste 13). Precīzi dzīvnieku nosaukumi ir nepieciešami medicīnā un veterinārijā, lai būtu iespējams nekļūdīgi atšķirt dažādas infekcijas pārnēsājošus insektus (Tiešsaiste 13).

Starptautiskā Zooloģiskās Nomenklatūras komisija zooloģisko nomenklatūru definē kā „zinātnisku nosaukumu sistēmu, kas piemērojama pastāvošu un izmirušu dzīvnieku taksonomiskajām vienībām” (Tiešsaiste 14) (tul. I. R.). Kodeksā ir minēts, ka 1758. gada 1. janvāris ir izvēlēts kā datums, kurā aizsākta zooloģiskā nomenklatūra, jo šajā datumā tika publicēti divi zooloģiskajai nomenklatūrai nozīmīgi izdevumi – Kārļa Linneja „Systema Naturae” 10. izdevums un Kārļa Aleksandra Klerka „Aranei Svecici” (Tiešsaiste 14).

Nepieciešamība pēc šāda starptautiski pieņemta zooloģiskās nomenklatūras kodeksa izveides radās jau 19. gadsimta sākumā, kad jomas speciālisti sāka saskatīt problēmu tajā, ka zinātniskajā literatūrā tiek lietoti pēc dažādiem principiem veidoti dzīvnieku sugu nosaukumi. 19. gadsimta laikā strauji attīstījās un izplatījās Kārļa Linneja 1758. gadā publicētajā „Systema Naturae” 10. izdevumā popularizētās binārās nomenklatūras lietojums. Tā kā nebija noteiktas normas, kā lietot šo nomenklatūras sistēmu, tās lietojums bija nekonsekvents. Attīstoties zinātnei un iepazīstot jaunas teritorijas, tika atklātas daudzas jaunas sugas, bet, ņemot vērā zooloģiskās nomenklatūras sistēmas nesakārtotību, daudzām sugām bija vairāki nosaukumi, jo zinātnieki nereti strādāja patstāvīgi, nekonsultējoties ar citiem zinātniekiem un dodot sugām nosaukumus pēc saviem ieskatiem. Šāda situācija nebija pieņemama, tādēļ bija nepieciešams izstrādāt vispārpieņemtas metodes, kā izvēlēties vienu no vairākiem jau esošajiem vienas sugas nosaukumiem un kā pareizi veidot jaunus sugu nosaukumus. (Tiešsaiste 14)

Starptautiskais Zooloģiskās Nomenklatūras kodekss sastāv no pantiem, kas ir obligāti jāievēro veidojot dzīvnieku zinātniskos nosaukumus, un dažādiem ieteikumiem ar piemēriem. Šobrīd aktuāls ir ceturtais Starptautiskā Zooloģiskās Nomenklatūras kodeksa izdevums, kas stājās spēkā sākot ar 2000. gada 1. janvāri. Kodeksa pamatā ir vairāki pamatprincipi. Binārās nomenklatūras princips nosaka, ka sugu zinātniskie nosaukumi sastāv no diviem vārdiem – pirmais ir ģints nosaukums un otrs ir sugas nosaukums jeb sugu raksturojošais epitets. Binārajā nosaukumā ģints nosaukums jāsāk ar lielo burtu, bet sugas nosaukums – ar mazo burtu. Šis pats princips arī nosaka, ka pasugas zinātniskais nosaukums sastāv no trīs vārdiem – sugas zinātniskā nosaukuma, kam pievienots pasugas nosaukums jeb pasugu raksturojošais epitets, kas sākas ar mazo burtu (Tiešsaiste 14). Prioritātes princips nosaka, ka vissenākais publicētais taksona nosaukums, kas atbilst kodeksā izklāstītajiem noteikumiem, ir pareizais zinātniskais taksona nosaukums, ja vien šis nosaukums nav pasludināts par nederīgu vai kādam citam terminam nav piešķirta prioritāte saskaņā ar kodeksu un komisijas lēmumu (Tiešsaiste 14). Šo principu papildina pirmā pārskatītāja princips, kas nosaka, ka gadījumos, kad vienam taksonam ir vienlaicīgi publicēti vairāki varianti un nav iespējams pielietot prioritātes principu, pirmais šī taksonu nosaukumu pārskatītājs ir tiesīgs izvēlēties pareizo

taksona nosaukumu (Tiešsaiste 14). Saskaņotības princips nosaka to, ka ieviešot nosaukumu jebkurā no taksonomiskajām vienībām (dzimta, ģints vai suga) automātiski tiek ieviesti no šī nosaukuma atvasināto taksonomisko vienību nosaukumi, piemēram, dzimtai tā ir virsdzimta un apakšdzimta, ģintij tā ir apakšģints un sugai tā ir pasuga (Tiešsaiste 14). Homonīmijas princips nosaka, ka dažādām taksonomiskām vienībām nedrīkst būt vienādi nosaukumi (Tiešsaiste 14). Tipizācijas princips nosaka, ka katram taksonam dzimtas, ģints vai sugas līmenī ir konkrēts tipveida paraugs, uz ko ir balstīts taksona nosaukums. Katrā dzimtā ir ģints, kas reprezentē šo dzimtu un kuras nosaukuma sakne sakrīt ar dzimtas nosaukuma sakni. Katrā ģintī ir suga, kas reprezentē šo ģinti, un katrai sugai ir viens vai vairāki fiziski eksemplāri, kas parasti atrodas muzeju kolekcijās (Tiešsaiste 14).

Ir arī dažādi principi, kas nosaka zinātnisko nosaukumu pareizrakstību. Zinātniskie nosaukumi drīkst sastāvēt tikai no latīņu alfabēta burtiem, ieskaitot burtus ‘j’, ‘k’, ‘w’ un ‘y’ (Tiešsaiste 14). Zinātniskajā nosaukumā netiek izmantoti burti ar diakritiskajām zīmēm vai citi simboli, piemēram, apostrofs (Tiešsaiste 14). Zinātniskais nosaukums var saturēt latīņu, grieķu un citu valodu izcelsmes vārdus, kā arī tā var būt burtu kombinācija, kas var tikt lietota kā vārds (Tiešsaiste 14). Nepārveidoti sugu vietējie nosaukumi nav lietojami kā zinātniskie nosaukumi un lai no vietējiem nosaukumiem izveidotu zinātnisko nosaukumu, tie ir jāpielāgo latīņu valodas gramatikas likumiem (Tiešsaiste 14). Atbilstoši latīņu valodas gramatikas likumiem ir nepieciešams arī saskaņot zinātniskajā nosaukumā esošo vārdu dzimtes (Tiešsaiste 14). Starptautiskajā Zooloģiskās Nomenklatūras kodeksā ir atrunāts arī lielo sākumburtu lietojums – ģints, dzimtas un augstāku taksonu nosaukumi vienmēr tiek rakstīti ar lielo sākumburtu, bet sugas nosaukums jeb, precīzāk, sugu raksturojošais epitets, vienmēr tiek rakstīts ar mazo sākumburtu (Tiešsaiste 14). Apkopojot teikto, Starptautiskais Zooloģiskās Nomenklatūras kodekss nodrošina to, ka sugu un citu taksonu nosaukumi vienmēr tiek lietoti vienā, visiem saprotamā veidā, tādējādi novēršot nosaukumu variāciju rašanos, kas varētu izraisīt pārpratumus.

Apkopojot nodaļā izklāstīto, var secināt, ka gan angļiskie taksonu nosaukumi, gan arī latviskie taksonu nosaukumi mēdz būt neprecīzi – abās valodās vienai sugai mēdz būt vairāki nosaukumi. Tāpat arī abās valodās ir gadījumi, kad viens nosaukums tiek lietots runājot par dažādām sugām. Lai arī vispārpieņemtie taksonu nosaukumi angļu valodā ir garāki un sarežģītāki nekā latviešu valodā, tomēr arī latviskie taksonu nosaukumi reizēm sastāv no vairākiem salikteņiem un līdz ar to ir grūti uztverami. Atšķirībā no vispārpieņemtajiem nosaukumiem zinātniskie nosaukumi ir salīdzinoši precīzi, jo tie tiek izstrādāti un lietoti atbilstoši Starptautiskajam Zooloģiskās Nomenklatūras kodeksam. Ir jomas, kurās

zinātniskajiem nosaukumiem ir īpaši liela nozīmē, piemēram, dabas aizsardzība, medicīna un dažādi tautsaimniecības sektori. Tomēr, lai arī zinātniskie nosaukumi ir salīdzinoši precīzi un saprotami speciālistiem visā pasaulē, tie nevar aizvietot vispārpieņemtus nosaukumus, jo lielākā daļa sabiedrības tos nesaprot. Zinātniskos pētījumos un publikācijās lielākoties tiek lietoti tikai zinātniskie nosaukumi, tomēr populārzinātniskos rakstos, televīzijas raidījumos par dabu un bērnu enciklopēdijās tiek lietoti vispārpieņemtie taksonu nosaukumi, kas vajadzības gadījumā var tikt papildināti ar zinātnisko nosaukumu. Tādēļ vismaz angļu valodā ir bijuši mēģinājumi izveidot lietošanai ieteicamo nosaukumu sarakstus un ieviest vispārpieņemto nosaukumu pareizrakstības standartus, ar kuru palīdzību varētu sekmēt vienotu vispārpieņemto taksonu nosaukumu lietojumu un tādējādi veicināt nosaukumu precizitāti.

5. VISPĀRPIEŅEMTIE TAKSONU NOSAUKUMI LATVIEŠU VALODĀ

Šajā nodaļā tiks apskatīta un analizēta taksonu vispārpieņemto nosaukumu izstrāde un lietojums Latvijā. Pirmkārt, tiks analizēts Latvijas Dabas muzeja vecākās antropoloģes Aili Marnicas veidotais primātu kārtas sistemātiskais sugu nosaukumu saraksts, ko vienotai lietošanai ir apstiprinājusi Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. Tiks aplūkoti pamatprincipi, pēc kuriem ir tikuši veidoti dzīvnieku nosaukumi, kā arī šo pamatprincipu pielietojums tiks ilustrēts ar piemēriem no saraksta. Maģistra darba autore, analizējot šo terminu sarakstu, atrada dažādas nepilnības, piemēram, kļūdainus zinātniskos un angļiskos nosaukumus, nekonsekvenci nosaukumu atveidē, kā arī nosaukumus, kuru atveide ir nesaprotama un nav pamatota. Šīs nepilnības tiks analizētas un ilustrētas ar piemēriem no saraksta. Pētījuma ietvaros šī maģistra darba autore intervēja Latvijas Dabas muzeja pārstāves Aili Marnicu un Rūtu Sukovsku, kā arī Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pārstāves Elīnu Gulbi un Gunu Vītoli. Balstoties uz šīm intervijām tika aprakstīta arī latvisko taksonu nosaukumu izstrāde un lietošana Latvijas Dabas muzejā un Rīgas Nacionālajā Zooloģiskajā dārzā. Šīs nodaļas mērķis ir noskaidrot, kā latvisko taksonu nosaukumu atveidē iesaistās Latvijas Dabas muzejs un Rīgas Nacionālais Zooloģiskais dārzs, pēc kādiem principiem tas tiek darīts un kāda ir šo iestāžu sadarbība ar LZA Terminoloģijas komisiju. Iegūstot atbildes uz šiem jautājumiem var izdarīt secinājumus par vispārpieņemto taksonu nosaukumu situāciju latviešu valodā.

5.1. Primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātiskā saraksta analīze

Primātu kārtas sistemātiskā sugu nosaukumu saraksta autore ir Latvijas Dabas muzeja vecākā antropoloģe Aili Marnica. Saraksta izveidē piedalījās arī Latvijas Dabas muzeja zooloģijas nodaļas vadītāja Rūta Sukovska, apgāda „Zvaigzne ABC” Dabaszinātņu redakcijas redaktors Gints Tenbergs, Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza dzīvnieku kolekcijas vadītāja Guna Vītola, Latvijas Universitātes Bioloģijas fakultātes profesore Dr.habil.biol. Tatjana Zorenko, Latvijas Dabas muzeja zooloģijas nodaļas speciāliste Dr. biol. Digna Pilāte, Rīgas Nacionālā zooloģiskā dārza zinātniskā darba koordinatore Elīna Gulbe, kā arī Ojārs Bušs, kas pēc LZA Terminoloģijas komisijas lūguma pārbaudīja sugu nosaukumos esošos personvārdus un ģeogrāfiskos nosaukumus (Tiešsaiste 15). Primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātiskais saraksts ir apstiprināts LZA Terminoloģijas komisijā (lēmums Nr. 83, pieņemts LZA TK sēdē

9.06.2009, apstiprināts 21.12.2009). 2010. gadā tika atklātas 3 jaunas sugas, tādēļ 2011. gadā saraksts tika papildināts un atkārtoti apstiprināts (sēdes protokols Nr. 2/1104 15.03.2011).

Primātu kārtas sistemātiskais sugu nosaukumu saraksts sastāv no 553 nosaukumiem, „ieskaitot kārtas nosaukumu Primāti, kā arī visu pārējo taksonu – sekciju, dzimtu, apakšdzimtu, ģinšu un 293 sugu nosaukumi (sugu un pasugu kopējais skaits – 435)” (Tiešsaiste 15). Šie nosaukumi ir apkopoti tabulā un papildus latviskajiem nosaukumiem ir norādīti arī zinātniskie nosaukumi, kā arī nosaukumi angļu un krievu valodā. Tabulā iekļauta arī aile piezīmēm, kurā ir sniegta papildus informācija par atsevišķām sugām un augstākiem taksoniem.

Latvijas Dabas Muzeja tīmekļa lapā atrodamā primātu kārtas sugu nosaukumu saraksta ievadā ir teikts, ka „saraksta veidotāji par pamatu izvēlējās primātu kārtas sistemātiku *The Natural World of Wild Primates*, kas apstiprināta Starptautiskajā Dabas aizsardzības savienībā IUCN (International Union for Conservation of Nature) (ar taksonu nosaukumiem latīņu un angļu valodā)” (Tiešsaiste 15). Tomēr nav atrodama nedz šī primātu kārtas sistemātika, nedz arī jebkāda atsauce uz to no kāda cita avota, kas nav saistīts ar šo primātu kārtas sugu nosaukumu sarakstu. Ja būtu iespējams atrast vairāk informācijas par šo IUCN apstiprināto primātu kārtas sistemātiku, tad būtu iespējams noskaidrot kur un kādēļ ir radušās kļūdas Latvijas Dabas Muzeja izveidotā saraksta latīniskajos un angļiskajos nosaukumos. Kamēr tas nav iespējams, ņemot vērā kļūdas, kas ir detalizētāk aprakstītas šajā nodaļā, šis saraksts nav uzticams. Tāpat arī nav minēts, kā ir iegūti sarakstā norādītie dzīvnieku nosaukumi krievu valodā – nav skaidrs, vai tie ir iegūti no kādas datubāzes vai cita uzticama avota, vai tos arī ir radījuši šī saraksta veidotāji. Šī informācija tiek atklāta tikai LZA TK 09.06.2009. sēdes protokolā Nr. 4/1094. Šīs LZA TK sēdes laikā O. Bušs, pamatojoties uz to, ka „krievu valodā īpašvārdu rakstībā konstatētas kļūdas”, ir uzdevis jautājumu par to, „no kāda avota ir ņemtas krievu valodas nosaukumu atbilstes” un „vai varbūt tās ir pašu veidotas” (Tiešsaiste 6). Uz to saraksta autore A. Marnica ir sniegusi atbildi, ka „izmantota E. P. Frīdmaņa grāmata par primātiem (Фридман Э. П. *Приматы: Современные полуобезьяны, обезьяны и человек*), kā arī daudzas citas grāmatas, kas augstskolās tiek izmantotas kā mācību literatūra” (Tiešsaiste 6). Turpinot šo tēmu, V. Skujiņa ir norādījusi, ka „TK nav atbildīga par citvalodu terminiem, galvenais — ievadā minēt avotus, no kādiem tie ņemti” (Tiešsaiste 6). Pat ja Terminoloģijas komisijas pienākumos neietilpst citvalodu terminu pārbaudīšana, saraksta izstrādātājiem gan būtu bijis jāparūpējas ne tikai par krievu valodas nosaukumu, bet arī par zinātnisko nosaukumu un angļu valodas nosaukumu pareizību un precizitāti. Tā kā Latvijas Dabas Muzeja tīmekļa lapā ir norādīts, ka „primātu nosaukumi bieži ir vajadzīgi biologiem, bioloģijas skolotājiem, tulkotājiem, muitas darbiniekiem, kā arī

var būt noderīgi ceļotājiem uz eksotiskām zemēm” (Tiešsaiste 15), var noprast, ka šis saraksts ir izveidots, lai tas atvieglotu dažādu jomu speciālistu darbu, tad apstiprināto latviešu valodas terminu atbilstmēm būtu jābūt pareizām, citādāk tas nepilda savu galveno funkciju. Turklāt par spīti sēdē izskanējušajam V. Skujiņas ieteikumam, Latvijas Dabas Muzeja tīmekļa lapā atrodamā primātu kārtas sugu nosaukumu saraksta ievadā nav atsaucis uz avotiem, no kuriem ir ņemti krievu valodas nosaukumi.

Latvijas Dabas Muzeja tīmekļa lapā ievietotā primātu kārtas sugu nosaukumu saraksta ievadā ir arī aprakstīti pamatprincipi, pēc kādiem sugu nosaukumi ir atveidoti latviešu valodā:

Pirmkārt ņemti vērā latīniskie nosaukumi un tas, kā tie sasaucas ar nosaukumiem citās valodās. Ja latīniskajā nosaukumā minētas ārējās pazīmes, ir mēģināts tās saglabāt arī latviskajā nosaukumā. Dažos gadījumos nosaukumi vairākās valodās doti pēc dažādiem principiem, tad, izpētot gan izplatības areālu, gan ārējā izskata aprakstu, izvēlēts saprotamākais nosaukums. (Tiešsaiste 15)

Papildus šiem pamatprincipiem ir ņemts arī vērā tas, kā šos dzīvniekus sauc valodā, kas tiek runāta to izplatības areālā: „Vairāki dzimtu, ģinšu un sugu nosaukumi saglabāti tā, kā tie lietoti vietējās valodās, ar nelokāmo galotni.” (Tiešsaiste 15)

Salīdzinot nosaukumus latviešu, angļu, krievu un latīņu valodā, var secināt, ka lielākoties nosaukumi ir līdzīgi. Pēc saraksta analīzes var secināt, ka tik tiešām ir ievērots princips, ka gadījumos, kad „latīniskajā nosaukumā minētas ārējās pazīmes, ir mēģināts tās saglabāt arī latviskajā nosaukumā” (Tiešsaiste 15). Piemēram, *Avahi unicolor* nosaukums ir latviski atveidots kā ‘vienkrāsainais pūklemurs’, kamēr angļu valodā šīs sugas kažoka krāsojuma pazīmes nav saglabātas tās nosaukumā – *Sambirano Woolly Lemur* vai *Sambirano Avahi* (Tiešsaiste 12). Tomēr ir arī gadījumi, kad latīniskajā nosaukumā minētās pazīmes nav saglabātas arī latviskajā nosaukumā, piemēram, *Hylobates agilis* latīniskajā nosaukumā ir uzsvērts tas, ka šīs sugas pārstāvji ir veikli, tomēr sugas nosaukums ir atveidots latviešu valodā kā ‘melnroku gibons’. Tāpat arī atbilstoši iepriekšminētajiem sugu nosaukumu atveides pamatprincipiem latviešu valodā ir ieviesti dzimtu, ģinšu un sugu vietējie nosaukumi, piemēram, sifakas, poto, titi un miko. Tomēr salīdzinājumā ar angļu un krievu valodu, latviešu valodā reizēm papildus vietējiem nosaukumiem ir ieviests arī nosaukums latviešu valodā, kas balstās uz kādu dzīvnieka pazīmi, piemēram, *Cacajao* ģints, kas angļiski saucas uakari un krieviski – *уакапу*, latviski ir atveidoti ne tikai kā ‘uakari’, bet arī kā ‘īstastpērtiķi’.

Pasugu nosaukumu atveidē lielākoties ir ievērots princips, ka pasugu nosaukumos ietilpst gan sugas nosaukums, gan arī kāda cita pazīme, kas atšķir konkrēto pasugu no citām pasugām. Piemēram, diadēmas mērkaķa (*Cercopithecus mitis*) pasugas ir zeltainais diadēmas mērkaķis (*Cercopithecus mitis kandti*), Kolba diadēmas mērkaķis (*Cercopithecus mitis kolbi*) un Meisijas diadēmas mērkaķis (*Cercopithecus mitis maesi*). Tomēr ir gadījumi, kad sugai ir vairāki sinonīmi nosaukumi, kas ir doti pēc dažādiem principiem, un tad arī pasugu

nosaukumos var būt kā viens, tā otrs sugas nosaukums. Piemēram, zaļā jeb Etiopijas mērkaķa (*Chlorocebus aethiops*) pasugas ir sudrabaini zaļais mērkaķis (*Chlorocebus aethiops djiamdjamensi*), Helvēcija zaļais mērkaķis (*Chlorocebus aethiops helvescens*) un tumšais Etiopijas mērkaķis (*Chlorocebus aethiops rufoviridis*).

LZA Terminoloģijas komisijas apstiprinātajā primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu sarakstā atsevišķos gadījumos ir novērojama nekonsekvenca sugu nosaukumu atveidē. Piemēram, taksoniem, kuriem nosaukumi ir doti pēc kādas konkrētas upes nosaukuma, nosaukumā reizēm ir minēts vārds ‘upe’, bet citreiz nav. Vienai mūku saki pasugai un vienai tamarīnu sugai ir dots nosaukums pēc Napo upes Ekvadorā – viens ir ‘Napo mūku saki’ (*Pithecia monachus napensis*), bet otrs – ‘Napo upes tamarīns’ (*Saguinus graellsii*). Pārsaucot Napo upes tamarīnu par Napo tamarīnu tiktu nodrošināta ne tikai nosaukumu atveides konsekvenca, bet arī binārās nomenklatūras princips, kas nosaka, ka sugas nosaukums sastāv no diviem vārdiem.

Ir arī daži gadījumi, kad sugas nosaukums latviešu valodā atšķiras ne tikai no zinātniskā nosaukuma, bet arī no nosaukumiem citās valodās, vai arī ir pretrunā ar piezīmēs minēto informāciju. Piemēram, nav skaidrs kādēļ Malajas resnais loris (*Nycticebus coucang*) ir ieguvis šādu nosaukumu, ja angļu valodā šīs sugas nosaukums ir *slow loris* un piezīmēs minēts, ka malajiešu valodā „kuukan” nozīmē „lēns, bikls” (Tiešsaiste 15), līdz ar to kā angļu, tā latīņu nosaukumos ir uzvērta šīs sugas lēnība. Latviešu valodā atveidotais sugas nosaukums gan sasaucas ar nosaukumu krievu valodā – *медленный толстый лори или куканг*. *Nycticebus coucang* sugas nosaukumā krievu valodā gan arī ir uzvērta sugas lēnība, tomēr ģints nosaukumā ir uzsvērts tas, ka šīs sugas pārstāvji ir resni. Tāpat arī nav paskaidrots, kādēļ *Euoticus pallidus* sugas nosaukums latviešu valodā ir atveidots kā ‘rietumu adatnagu galago’, ja angļu valodā tā nosaukums ir *Northen needle-clawed bushbaby* un krievu valodā – *северный иглокоготный галаго*. Pirmkārt, latviešu valodas nosaukumā nav saglabāta sugas ārējā pazīme, kas ir pausta latīniskajā nosaukumā – kažoka gaišums. Otrkārt, kā angļu, tā krievu nosaukumos ir minēti ziemeļi, kamēr latviešu nosaukumā ir minēti rietumi. Sarunā ar A. Marnicu un R. Sukovsku izdevās noskaidrot, kāpēc šiem diviem dzīvniekiem ir doti tieši šādi nosaukumi. Runājot par Malajas resno lori, saraksta autore skaidroja, ka šo dzīvnieku raksturo divas īpašības – lēnība un resnums. Tā kā nosaukumam ir jābūt pēc iespējas kodolīgākam, vajadzēja izvēlēties vienu no šīm īpašībām. Ņemot vērā to, ka pastāv arī slaidie lori, bija loģiski izvēlēties pazīmi, kas arī ir saistīta ar šī dzīvnieka fizisko formu. Tas sasaucas ar V. Skujiņas izvirzīto principu, ka „realizējot terminu sistēmiskuma prasību un darinot līdzteku jēdzienu terminus, kas pakārtoti vienam un tam pašam virsjēdziena terminam, parasti izvēlas vientipiskas horizontālās pazīmes, t. i., tādas, kas raksturo attiecīgo objektu no viena

viedokļa” (Skujiņa, 2002:11). Runājot par rietumu adatsagu galago, Latvijas Dabas muzeja speciālistes teica, ka izpētot sugas izplatības areālu, šāds nosaukums šķita vispiemērotākais.

Analizējot primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu sarakstu, darba autore ik pa laikam novēroja kļūdaini uzrakstītus zinātniskos nosaukumus un nosaukumus angļu valodā. Sevišķi daudz ir kļūdaini uzrakstītu zinātnisko jeb latīnisko nosaukumu: kā cekulgibonu ģints latīniskais nosaukums šajā sarakstā ir norādīts *Nomaskus*, lai gan pareizs ģints zinātniskais nosaukums ir *Nomascus*, un kā cekullanguru ģints latīniskais nosaukums ir norādīts *Trachypithecus*, lai gan pareizs ģints nosaukums ir *Trachypithecus*, un kā kalitriksu dzimtas latīniskais nosaukums ir norādīts *Callithricidae*, lai gan pareizs dzimtas nosaukums ir *Callitrichidae*. Ņemot vērā to, ka zinātniskos taksonu nosaukumus stingri regulē Starptautiskais Zooloģiskās nomenklatūras kodekss un katram taksonam, to skaitā, katrai sugai, lielākoties ir viens zinātniskais nosaukums, sarakstā nevajadzētu būt šāda tipa kļūdām. Līdzīga situācija ir ar nosaukumiem angļu valodā: kā dienvidu svētā langura angļu nosaukums ir dots *Soythern gray langur*, lai gan pareizs sugas nosaukums ir *Southern grey langur* (Tiešsaiste 12), un kā Udzungvas jeb Gordonu sarkanā koloba angļu nosaukums ir dots *Uzungwa red colobus*, lai gan pareizs nosaukums ir *Udzungwa red colobus* (Tiešsaiste 12). Tāpat arī nav skaidrs, kāpēc kā kalitriksu angļu nosaukums tiek lietots gan *marmoset*, gan *marmozet*. *Marmozet* ir arhaiska *marmoset* forma (Tiešsaiste 16), kas mūsdienās vairs netiek lietota. Pat ja abas šīs formas būtu pareizas, tās vajadzētu lietot konsekventi, vienā dokumentā pieturoties pie viena no variantiem. Lai arī šīs rakstības kļūdas nav ietekmējušas latviskā nosaukuma pareizu izveidi, nav skaidrs, kā šādas kļūdas varēja ieviesties, ja tabulai par pamatu ir ņemta apstiprināta primātu kārtas sistemātika ar taksonu nosaukumiem latīņu un angļu valodā. Pie tam sarakstu ir pārskatījuši vairāki cilvēki, to skaitā arī Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas locekļi. Lai arī šī saraksta galvenais uzdevums ir sniegt oficiāli pieņemtus primātu kārtas sugu nosaukumus latviešu valodā, šādas kļūdas apgrūtinā šī saraksta izmantošanu. Viens no terminu sarakstu mērķiem ir atvieglot tulkotāju darbu (Cabré; 1999:12), kas nozīmē, ka ar šo sarakstu varētu strādāt cilvēks, kam jātulko teksts no latviešu valodas uz angļu valodu. Šādā gadījumā, šis saraksts nepilda savu funkciju, jo tulkotājam būtu jādara divkārtš darbs, pārbaudot angļu un latīņu nosaukumu pareizību.

Atšķirībā no zinātniskajiem nosaukumiem, kur katrai sugai lielākoties ir viens nosaukums, vienai sugai var atbilst vairāki vispārpieņemtie nosaukumi, no kuriem daži ir biežāk lietoti un citi ir retāk lietoti. Šī iemesla dēļ nereti rodas šaubas par to, vai šajā primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu sarakstā norādītie nosaukumi angļu valodā ir visizplatītākie nosaukumi. Ja šis saraksts ir balstīts uz starptautiski apstiprinātas primātu

kārtas sistemātikas, kurā ir doti sugu nosaukumi angļu valodā, tad visdrīzāk tiem vajadzētu būt visbiežāk lietotajiem nosaukumiem. Tomēr, analizējot šo primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu sarakstu, darba autore saskārās ar gadījumiem, kad Latvijas Dabas muzeja veidotajā sarakstā norādītais angļiskais nosaukums nebija atrodamas citās uzticamās zooloģiskās nomenklatūras datubāzēs. Piemēram, šajā sarakstā ir norādīts, ka Asaras naktspērtiķa (*Aotus azarae*) angļiskais nosaukums ir *Southern Red-necked owl monkey*. Lai arī šis nosaukums ir minēts tīmekļa vietnē Darwiniana and Evolution (Tiešsaiste 17), tas neparādās citās uzticamās datubāzēs. Piemēram, Starptautiskās dabas un dabas resursu aizsardzības savienības (IUCN) Sarkanajā grāmatā ir norādīts tikai viens nosaukums angļu valodā – *Azara's Night Monkey* (Tiešsaiste 12). Ņemot vērā to, ka Latvijas Dabas muzeja veidotais saraksts ir balstīts uz primātu kārtas sistemātikas, ko ir apstiprinājusi Starptautiskā dabas un dabas resursu aizsardzības savienība, tad rezultātiem būtu bijis jāsakrīt. Arī Globālais bioloģiskās daudzveidības informācijas instruments (*Global Biodiversity Information Facility*), kurā lielākoties ir norādīts tikai viens vispārpieņemtais nosaukums angļu valodā, kā sugas *Aotus azarae* angļisko nosaukumu norāda *Azara's Night Monkey* (Tiešsaiste 18). Autore saskārās arī ar gadījumiem, kad Latvijas Dabas muzeja veidotajā sarakstā norādītais angļiskais nosaukums daļēji sakrīt ar nosaukumiem, kas norādīti citās zooloģiskās nomenklatūras datubāzēs, vai arī nav norādīts kā pirmais nosaukums. Piemēram, kā lāču koloba (*Colobus vellerosus*) nosaukums angļu valodā šajā sarakstā ir norādīts *Geoffroy's colobus monkey*. Starptautiskās dabas un dabas resursu aizsardzības savienības (IUCN) Sarkanajā grāmatā šai sugai ir norādīti trīs nosaukumi angļu valodā: *White-thighed Colobus*, *White-thighed Black-and-white Colobus* un *Geoffroy's Black-and-white Colobus* (Tiešsaiste 12). Arī Globālais bioloģiskās daudzveidības informācijas instruments, kurā lielākoties tiek norādīts tikai viens vispārpieņemtais nosaukums angļu valodā, kā sugas *Colobus vellerosus* angļisko nosaukumu norāda *White Thighed Black And White Colobus* (Tiešsaiste 18). Tāpat arī Latvijas Dabas muzeja veidotais saraksts kā rietumu sarkanā koloba (*Ptilocolobus badius*) angļisko nosaukumu norāda *Red colobus monkey*. *Red colobus* ir *Ptilocolobus* jeb sarkano kolobu ģints vispārpieņemtais nosaukums (Tiešsaiste 18). Starptautiskajā dabas un dabas resursu aizsardzības savienības (IUCN) Sarkanajā grāmatā šai sugai ir norādīti četri nosaukumi angļu valodā: *Upper Guinea Red Colobus*, *Bay Colobus*, *Upper Guinea Bay Colobus* un *Western Red Colobus* (Tiešsaiste 12), Globālais bioloģiskās daudzveidības informācijas instruments kā šīs sugas vispārpieņemto nosaukumu angļu valodā norāda *Western Red Colobus* (Tiešsaiste 18).

Kopsummā var teikt, ka termini latviešu valodā lielākoties ir pārdomāti un pareizi, jo šī sarakste izveidē ir iesaistījušies daudzi speciālisti, tomēr vajadzētu pārskatīt un izlabot

sarakstā norādītos zinātniskos nosaukumus un nosaukumu ekvivalentus angļu un krievu valodā. Būtu bijis noderīgi, ja būtu norādīts precīzs un lietotājam pieejams avots, no kura ir iegūti zinātniskie nosaukumi, kā arī nosaukumi angļu un krievu valodā.

Kā jau iepriekš ir minēts, pēc šī saraksta analīzes maģistra darba autore satikās ar primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu saraksta veidotāju Latvijas Dabas muzeja vecākā antropoloģi Aili Marnicu un ar Latvijas Dabas muzeja zooloģijas nodaļas vadītāju Rūtu Sukovsku, kas arī piedalījās saraksta veidošanā. Sarunas laikā maģistra darba autore norādīja uz sarakstā atrastajām kļūdām. Terminu saraksta veidotājas bija pārsteigtas par atrastajām kļūdām, jo saraksts esot ticis rūpīgi pārskatīts. A. Marnica lūdza maģistra darba autorei iesniegt visu atrasto kļūdu un to labojumu sarakstu, kas arī tika izdarīts. Ņemot vērā to, ka šogad saraksts tiks papildināts ar vēl dažām sugām, kas ir atklātas kopš 2010. gada, kad šis saraksts tika pēdējo reizi papildināts, tad saraksta veidotāja varēs arī izlabot kļūdas zinātniskajos un angliskajos nosaukumos, un papildinātais saraksts tiks publicēts bez šīm kļūdām.

5.2. Latvijas Dabas muzeja pieredze

Latvijas Dabas muzeja pirmsākumi ir meklējami jau 1845. gadā, kad tika dibināta Rīgas Dabaspētnieku biedrība ar muzeju un bibliotēku (Tiešsaiste 15). Lai arī 1939. gadā biedrība tika likvidēta, biedrības muzeja kolekciju izdevās paturēt Latvijā un jau 1940. gadā tika izveidots Rīgas pilsētas Dabas muzeju, kas vēlāk tika apvienots ar tā laika Izglītības ministrijas Skolu muzeju, izveidojot Latvijas PSR Dabas muzeju (Tiešsaiste 15). Latvijas Dabas muzeja struktūrā ir izdalīta zooloģijas nodaļa, botānikas nodaļa, ģeoloģijas un paleontoloģijas un komunikācijas nodaļa (Tiešsaiste 15), līdz ar to atšķirībā no Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza Latvijas Dabas muzeja darbība ir saistīta ne tikai ar zooloģiju, bet arī botāniku un citām dabas zinātņu nozarēm. Latvijas Dabas muzeja tīmekļa lapā ir rakstīts, ka „muzeja krājums glabā daudzveidīgas Latvijas un pasaules dabas priekšmetu kolekcijas, kuru apjoms ir 194 214 vienības (31.12.2011)” (Tiešsaiste 15) un konkrēti zooloģiskais krājums sastāv no aptuveni 27 000 vienībām (Tiešsaiste 15). Viennozīmīgi visiem šiem eksponātiem ir nepieciešami nosaukumi, līdz ar to Latvijas Dabas muzeja speciālisti nodarbojas arī ar sugu un citu taksonu nosaukumu atveidi latviešu valodā.

Latvijas Dabas muzeja pārstāves A. Marnica un R. Sukovska norāda, ka ir sugas, kuru apzīmēšanai lieto tikai zinātniskos nosaukumus, piemēram, izmirušām sugām neveido latviskos nosaukumus. Tomēr dzīvajām sugām latviskie nosaukumi ir nepieciešami.

A. Marnica un R. Sukovska atzina, ka vislielākās grūtības sagādā dzīvnieku grupas, kurās ir daudz sugu – šādām grupām izveidot sistemātiski saskaņotus nosaukumus ir īpaši sarežģīts darbs. To pašu uzsvēra arī Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pārstāves E. Gulbe un G. Vītola. Lai šādām grupām izstrādātu nosaukumus, ir nepieciešams izveidot labu speciālistu grupu, kas būtu gatavi šajā darbā ieguldīt daudz laika. Diemžēl labu speciālistu nav daudz, un tie paši ne vienmēr ir ieinteresēti ziedot savu laiku šādam vērienīgam darbam.

Muzeja pārstāves norāda, ka taksonu nosaukumu veidošanu latviešu valodā apgrūtina arī tas, ka tā balstās uz sistemātikas, kas nemaz nav tik konkrēta un nemainīga. Pirmkārt, sistemātika mēdz mainīties – regulāri tiek atklātas jaunas sugas, un citas sugas, kas agrāk ir izdalīts kā atsevišķas sugas, ģenētisko pētījumu rezultātā var tikt apvienotas. Līdz ar to taksonu nosaukumu sarakstus ik pa laikam vajag atjaunot. A. Marnica uzsver, ka šī iemesla dēļ nosaukumus var veidot kā ieteikumu, nevis kā likumu. Otrkārt, dzīvie organismi nav sakārtoti vienā sistēmā, kam visi piekristu – katrs autors izvēlas sev pieņemamāko sistemātiku. Tāpat arī A. Marnica balstīja primātu kārtas sugu nosaukumu sarakstu uz vairākiem sistemātiskajiem sarakstiem, par pamatu ņemot vienu sarakstu, kas nebija nedz pārāk apvienots, nedz pārāk sadrumstalots. Tā kā sugu izdalīšana ir subjektīva, to ir grūti savienot ar stingrajiem terminoloģijas noteikumiem.

Runājot par dzīvnieku nosaukumu veidošanu latviešu valodā, A. Marnica un R. Sukovska uzsver, ka nosaukumi tiek veidoti saskaņā latviešu valodas terminoloģijas izstrādes vadlīnijām, kas ir publicētas LZA Terminoloģijas komisijas izdevuma „Terminoloģijas Jaunumi” 2006. gada 13. numurā. Tomēr šajās vadlīnijās nav norādīti principi, kas attiektos tieši uz dzīvnieku nosaukumu veidošanu. Latvijas Dabas muzeja pārstāves min, ka nosaukumam ir jāraksturo attiecīgais dzīvnieks – tam ir jānorāda uz dzīvnieka galvenajām īpašībām. Piemēram, kuplastpērtiķu ģints (*Chiropotes*) raksturīgākā īpašība ir kuplā aste, un šai ģintij piederošā suga baltdeguna kuplastpērtiķis (*Chiropotes albinasus*) atšķiras no citām šīs ģints sugām ar gaiša apmatojuma laukumu starp acīm un augšlūpu. A. Marnica un R. Sukovska arī uzsver, ka dzīvnieku nosaukumiem nevajadzētu būt mulsinošiem un maldinošiem. Speciālistes norāda, ka tādi nosaukumi kā ‘jūras zaķis’ un ‘jūras lauva’ ir uzskatāmi par maldinošiem, vairums cilvēku pēc nosaukuma nevarētu pateikt, ka jūras zaķis ir gliemezis un jūras lauva ir ronis. R. Sukovska iesaka, ka šos dzīvniekus vajadzētu pārsaukt par zaķgliemezi un lauvroni. Pie tam nosaukums jūras zaķis vairākos avotos, piemēram, Māra Plikša veidotajā Latvijas zivju sarakstā tiek lietots arī kā zaķzivs (*Cyclopterus lumpus*) sinonīms (Tiešsaiste 19). Vēl Latvijas Dabas muzeja pārstāves norāda, ka visbiežāk sugu nosaukumos tiek iekļautas sugai raksturīgās pazīmes, ja tas nav iespējams, tad nosaukumā tiek norādīts sugas izplatības areāls, un salīdzinoši retāk nosaukums ietver

personvārdus. Speciālistes norāda, ka sugu nosaukumus, kas satur personvārdus, ir visvieglāk saskaņot, jo vairumā gadījumu, kad sugas zinātniskais nosaukums satur personvārdu, šis personvārds parādās arī sugas nosaukumā citās valodās. Piemēram, Fēra cekullangurs (*Trachypitecus phayrei*) ir nosaukts angļu virsnieka Indijā Artūra Fēra (*Arthur Purves Phayre*) vārdā, kas parādās arī šīs sugas nosaukumā angļu valodā – *Phayre's leaf monkey* – un krievu valodā – *Лангур Фейра*. Speciālistes norāda, ka vislabāk latviskos nosaukumus veidot uz zinātnisko nosaukumu pamata – latviskajā nosaukumā ietverot informāciju, kas pausta zinātniskajā nosaukumā. Lai tas būtu iespējams, ir nepieciešams sadarboties ar speciālistiem, kas pārzina latīņu un grieķu valodu, jo zinātniskie nosaukumi visbiežāk satur latīņu vai grieķu izcelsmes vārdus. A. Marnica un R. Sukovska norāda, ka liela nozīme sugu nosaukumu veidošanā ir arī nozarē pieņemtajai tradīcijai. Līdz ar to ir skaidrs, ka sugu un citu taksonu nosaukumu atveide ir jāuztic nozares speciālistiem, jo viņi ne tikai spēj identificēt attiecīgo taksonu raksturojošās pazīmes, bet arī pārzina nozarē pieņemtās terminu atveides tradīcijas, tomēr nosaukumu atveides procesā ir svarīgi iesaistīt arī valodas speciālistus.

Latvijas Dabas muzeja pārstāves atzīst, ka sadarbība ar LZA Terminoloģijas komisiju sarežģītāka, nekā varētu vēlēties. Runājot par primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātiskā saraksta veidošanu un sadarbību ar LZA Terminoloģijas komisiju, A. Marnica atklāj, ka, lai LZA Terminoloģijas komisija izskatītu viņas veidoto primātu kārtas sugu nosaukumu sarakstu, viņai bija jāizveido pagaidu apakškomisija. LZA Terminoloģijas komisija nepieņemot terminu sarakstus, ko esot izveidojis viens cilvēks. A. Marnica uzsvēra, ka saskaņā ar LZA Terminoloģijas komisijas prasībām, šajā pagaidu apakškomisijā bija jābūt pārstāvjiem no vismaz četrām iestādēm. Viņa norādīja, ka šādu prasību izpildīt nebija vienkārši, jo nav daudz speciālistu, kas būtu gatavi veltīt savu brīvo laiku šādam vērienīgam darbam. No viena puses LZA Terminoloģijas komisijas prasības ir saprotamas, jo darba grupa, kas sastāv no dažādu iestāžu speciālistiem, izstrādās terminu sarakstu, ar kuru ir apmierināta lielāka daļa nozares speciālistu. Tādējādi tiek nodrošināta arī rūpīga terminu pārbaude vēl pirms iesniegšanas LZA Terminoloģijas komisijā. Tomēr terminu saraksta autoriem tas ir papildu darbs, jo ir ne tikai jāatrod speciālisti, kas piekristu iesaistīties šādā bezpeļņas projektā, bet arī jāorganizē darba grupas sanāksmes un diskusijas un jāapkopo visa iegūtā informācija. Ne visi nozaru speciālisti, kas ir ieinteresēti nozares terminoloģijas attīstībā, ir gatavi uzņemties darba grupas vadīšanu, līdz ar to daudzi termini tiek izveidoti, bet netiek saskaņoti ar LZA Terminoloģijas komisiju.

Tāpat arī A. Marnica teica, ka atsevišķos jautājumos viņas domas atšķīrās no LZA Terminoloģijas komisijas domām. Pēc primātu kārtas sugu nosaukumu saraksta izskatīšanas, LZA Terminoloģijas komisijas pārstāvji norādīja, ka saraksta autori vairākām dzīvnieku

grupām, saglabājot nosaukuma oriģinālformu, ir izvēlējušies nosaukumus, kas beidzas ar nelokāmo galotni. Problēmas nav sagādājuši nosaukumi, kas beidzas ar nelokāmo galotni –o, piemēram, poto un galago, bet gan tie nosaukumi, kas beidzas ar nelokāmo galotni –i, piemēram, titi, vari, saki un indri. Šī diskusija parādās arī LZA TK 09.06.2009. sēdes protokolā Nr. 4/1094, kur A. Lauzis norāda, ka „šobrīdējā tendence ir nelokāmos vārdus padarīt lokāmus, lai tos varētu vieglāk iekļaut teikumā un lai nerastos pārpratumi, kādi rodas galotņu sakritības dēļ” (Tiešsaiste 6). Sēdes protokolā arī ir minēts A. Marnicas skaidrojums, ka šo nosaukumu gala patskaņi neesot galotnes, bet gan daļa no vārda celma, līdz ar to šos burtus nedrīkst atņemt un aizstāt ar lokāmu galotni. Beigās LZA Terminoloģijas komisija tomēr piekāpās un apstiprināja nosaukums ar nelokāmajām galotnēm. Primātu kārtas sugu sistemātiskā saraksta ievadā ir norādīts, ka nosaukumiem, kas beidzas ar nelokāmo galotni, ir pievienota zvaigznīte, lai saraksta lietotāji zina, kā lietot šos nosaukumus.

Latvijas Dabas muzeja speciālistes norādīja, ka valodas speciālisti, izvērtējot iesniegtos terminu sarakstus, ne vienmēr ir konsekventi savos labojumos. Līdz ar primātu kārtas sugu sistemātisko sarakstu 2009. gadā tika apstiprināts nosaukums rinopiteki jeb strupdegunpērtiķi. 2011. gadā A. Marnica iesniedza LZA Terminoloģijas komisijas izskatīšanai paleoantropoloģijas terminu sarakstu, kurā autore bija veidojusi nosaukumus saskaņā ar iepriekš apstiprinātajiem nosaukumiem, izvirzot tādus nosaukumu kā afropiteks un australopiteks. Tomēr šoreiz A. Lauzis norādīja uz „garā ē nepieciešamību svešcilmes salikteņu otrajā komponentā –*pitēks*” (Tiešsaiste 20). Paleoantropoloģijas termini tika izlaboti atbilstoši A. Lauža ieteikumam un apstiprināti vienotai lietošanai latviešu valodā. Šāda svešvārdu atveide gan ir pretrunā ar Latviešu valodas ekspertu komisijas (LVEK) 2011. gada 16. novembra lēmumu, kurā par pareizu ir atzīts „piteks, nevis pitēks, arī afropiteks, australopiteks, pitekantrops u.tml. (ar īsu patskaņi -e-)” (Tiešsaiste 20). Līdz ar to var secināt, ka viens no iemesliem, kādēļ termini mēdz būt atveidoti nekonsekventi, ir valodas speciālistu atšķirīgie viedokļi dažādos valodas jautājumos.

Tomēr LZA Terminoloģijas komisija ir ieinteresēta zooloģijas terminoloģijas attīstībā. A. Marnica atklāja, ka LZA Terminoloģijas komisija, pieņemot primātu kārtas sugu nosaukumu sarakstu, ne tikai esot izteikusi atzinību par paveikto darbu, bet arī ierosinājusi turpināt veidot šādus nosaukumu sarakstus citām dzīvnieku grupām. Latvijas Dabas muzeja pārstāves atzina, ka, pirmkārt, viņas nav gatavas uzņemties tik vērienīgu darbu, un, otrkārt, labākajā gadījumā dažādu dzīvnieku grupu nosaukumu izveidei vajadzētu veidot dažādas darba grupas, jo vairums zoologu specializējas kādā konkrētā jomā un attiecīgi labāk pārzina konkrētu dzīvnieku grupu, piemēram, rāpuļus vai putnus, vai grauzējus. Putnu speciālistam nebūtu jāuzņemas rāpuļu nosaukumu atveide latviešu valodā. Protams, katras dzīvnieku

grupas nosaukumu saraksta izstrādei veidot savu darba grupu būtu sarežģīti, jo Latvijā nav tik daudz zooloģijas speciālistu, kas būtu gatavi iesaistīties šādā darbā. Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pārstāves E. Gulbe un G. Vītola arī norādīja, ka ir dzīvnieku grupas, kurām Latvijā nav labu speciālistu – ir labi praktiķi, bet nav labu teorētiķi, un dzīvnieku taksonu nosaukumu atveidē ir nepieciešamas tieši teorētiskās zināšanas. Tomēr šāda taksonu nosaukumu veidošanas sistēma, kurā katras dzīvnieku grupas nosaukumu izstrādei tiek veidota atsevišķa darba grupa, varētu nodrošināt vislabākos rezultātus.

Latvijas Dabas muzeja pārstāves atklāj, ka ar muzeju sazinās dažādas personas un iestādes, lai noskaidrotu pareizos dzīvnieku taksonu nosaukumus. Ar muzeju dažādos jautājumos ir sazinājušies kā televīzijas, tā preses un radio pārstāvji, kā arī grāmatu autori un tulkotāji. Tas ir vērtējams pozitīvi, jo tikai sadarbojoties ar nozares speciālistiem ir iespējams veiksmīgi atrisināt šādas ar nozaru terminoloģiju saistītas problēmas. Tomēr ne visos gadījumos cilvēki vēršas pie Latvijas Dabas muzeja vai citiem nozares speciālistiem, un izlemj patvaļīgi radīt jaunus sugu un citu taksonu nosaukumus. R. Sukovska norāda, ka ir arī publicētas grāmatas, to skaitā bērnu enciklopēdijas, ar kļūdainiem nosaukumiem. Tāpat arī televīzijas filmās un raidījumos par dabu bieži parādās nepareizi taksonu nosaukumi. Var redzēt, ka šajos izdevumos taksonu nosaukumi ir pārnesti no citām valodām un ka to atveidē nav iesaistīti nozares speciālisti. Tas liek izdarīt secinājumus, ka cilvēki bieži vien neaizdomājas, ka šie nosaukumi tomēr ir daļa no zooloģijas zinātniskās terminoloģijas un ka tie ir jālieto atbildīgi. Šādai patvaļīgai rīcībai ir arī negatīvas sekas, piemēram, bērni, lasot nerūpīgi pārtulkotas enciklopēdijas par dabu, iemācās nepareizus dzīvnieku nosaukumus un, atnākot uz muzeju, ir sašutuši, ka dzīvnieku nosaukumi muzejā nesakrīt ar tiem, ko viņi ir iemācījušies no enciklopēdijām. R. Sukovska uzsver, ka šādas pieredzes rezultātā bērns var zaudēt interesi par dabu un grāmatām, jo nav vairs skaidrības, kam var uzticēties.

Latvijas Dabas muzeja speciālistes atzīst, ka zooloģijas nozares terminoloģija ir nepilnīga un ka būtu vēlams to pilnveidot un sakārtot, tomēr tas ir milzīgs darbs, kas visdrīzāk netiks paveikts tuvākajā laikā. Piemēram, tā arī nav iztulkoti Vašingtonas jeb CITES konvencijas pielikumos norādīto apdraudēto savvaļas dzīvnieku un augu sugu nosaukumi. Vašingtonas konvencijas trijos pielikumos kopā ir pieminētas aptuveni 5600 dzīvnieku sugas un 30000 augu sugas (Tiešsaiste 22). Vašingtonas konvencijas nosacījumi Latvijā stājās spēkā jau 1997. gadā, un likumā ir norādīts, ka „līdz ar likumu izsludināma Konvencija un tās Pielikumi angļu valodā un to tulkojums latviešu valodā” (Tiešsaiste 23). Tomēr vēl joprojām likuma pielikumā esošajā apdraudēto savvaļas dzīvnieku un augu sugu sarakstā ir norādīti tikai sugu un citu taksonu zinātniskie nosaukumi. Protams, zinātniskie nosaukumi ir

visprecīzākie, tomēr ja saraksts tiktu papildināts vismaz ar latviskajiem nosaukumiem taksoniem, kas ir augstāki par sugu, tajā būtu vieglāk orientēties.

5.3. Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pieredze

Rīgas Nacionālais Zooloģiskais dārzs ir dibināts 1912. gadā, un jau kopš tā laika tas nodarbojas ar sabiedrības izglītošanu par dabu un dzīvniekiem (Tiešsaiste 24). Šis process sevī ietver arī dzīvnieku taksonu nosaukumu atveidi latviešu valodā. Dzīvnieku nosaukumi latviešu valodā parādās gan uz sugu nosaukumu plāksnītēm pie dzīvnieku mītnēm, gan arī informatīvajos materiālos, kas izvietoti zooloģiskā dārza teritorijā. Tāpat tie arī tiek lietoti Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza tīmekļa vietnē un ar zooloģiskajā dārzā veidotām preses relīzēm nonāk plašsaziņas līdzekļos. Līdz ar to zooloģiskajā dārzā veidotie sugu nosaukumi sasniedz plašu sabiedrības daļu.

Ne visi dzīvnieki un to nosaukumi sagādā vienlīdz lielas problēmas. Dzīvniekiem, kas sastopami Latvijā un tai tuvajās teritorijās, jau ir nosaukumi. Šos nosaukumus zina un ir pieņēmuši vairums cilvēku. Jauni nosaukumi visbiežāk ir jāveido tieši eksotiskiem dzīvniekiem, lai gan pazīstamākajām tropu sugām lielākoties jau ir nosaukumi. Dažādu iemeslu dēļ ne visiem dzīvniekiem izveidot nosaukumus latviešu valodā ir vienlīdz viegli. Zooloģiskā dārza speciālistes atzīst, ka ne visu sugu nosaukumi tiek atveidoti latviešu valodā. Piemēram, bezmugurkaulnieku, to skaitā kukaiņu, ir tik daudz, ka visiem dot nosaukumus ir praktiski neiespējami. Tāpat arī latvisku nosaukumu trūkst daudzām zivīm, jo trūkst labu speciālistu, kas spētu veidot labus zivju sugu nosaukumus. Šajos gadījumos tiek izmantoti zinātniskie nosaukumi, jo tie ir precīzi un nepārprotami.

Zooloģiskajā dārzā dzīvnieku nosaukumu atveidē ņem vērā četrus galvenos principus. Pirmkārt, nosaukumiem jābūt labskanīgiem un tiem nevajadzētu radīt nepareizas asociācijas. Piemēram, Asaras naktspērtiķis (*Aotus azarae*) ir nosaukts spāņu naturālista Fēliksa de Asaras vārdā, tomēr latviešu valodā, lai arī rakstīts ar lieto sākuma burtu, tas var izraisīt nevēlamas asociācijas. Otrkārt, nosaukumiem nevajadzētu maldinošiem. Piemēram, baltais grifs (*Neophron percnopterus*) agrāk ir ticis saukts par Ēģiptes grifu, tomēr šis nosaukums ir atzīts par nevēlamu, jo tas nav informatīvi pareizs – Ēģiptes teritorijā šī suga ir izmirusi. Treškārt, ir rūpīgi jāpārbauda sugas nosaukumos esošo īpašvārdu rakstība latviešu valodā. Sugu nosaukumi nereti ietver gan ģeogrāfiskos nosaukumus, gan arī personvārdus. Personvārdu pareiza atveide var sagādāt īpašas grūtības, jo, pirmkārt, ir pareizi jānosaka, no kuras valsts nāk attiecīgā persona, kurai par godu ir dots šis nosaukums, un, otrkārt, ir jāzina, kā pareizi

atveido īpašvārdus no šīs valsts valodas. Piemēram, Žofruā zirnekļpērtiķis (*Ateles geoffroyi*) ir nosaukts franču dabas pētnieka Etjēna Žofruā (Étienne Geoffroy Saint-Hilaire) vārdā. Ceturtkārt, nevajadzētu pieļaut nosaukumu dublēšanos. Pirms kādas sugas nosaukuma veidošanas jāpārliciecinās, ka šai sugai jau nav iepriekš izveidots nosaukums. Tāpat arī, ja sugai ir vairāki nosaukumi latviešu valodā, viena izdevuma ietvaros nevajadzētu lietot vairākus nosaukumus pamīšus. Piemēram, vienā tekstā nevajadzētu parādīties abiem *Strix uralensis* nosaukumiem – urālpūce un garastes pūce. Zooloģiskajā dārzā katrai sugai tiek izvēlēts viens nosaukums, kas arī tiek nemainīgi lietots visos zooloģiskā dārza materiālos. Atveidojot sugu nosaukumus latviešu valodā arī neesot ieteicams kā sugas epitetu izvēlēties vārdu „parastais”, kas gan nereti tiek darīts citās valodās. Piemēram, Ziemeļbrazīlijas kalitriksa (*Callithrix jacchus*) nosaukums angļu valodā ir *Common marmoset* un krievu valodā – *обыкновенная угрунка*. Atveidojot šīs sugas nosaukumu latviešu valodā, lai izvairītos no vārda „parastais”, ir ticis izpētīts sugas izplatības areāls, kas arī ir pieņemts par sugu raksturojošo epitetu.

Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza dzīvnieku kolekcijas saraksts ar dzīvnieku zinātniskajiem nosaukumiem, kā arī nosaukumiem latviešu un angļu valodās, ir pieejams Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza gadagrāmatās. Saraksts ir sakārtots sistemātiski, sākot ar vienkāršāku organismu klasēm un beidzot ar sarežģītāku organismu klasēm – vispirms uzskaitīti zarndobumaiņi, tad gliemji, posmkāji, zivis, abinieki, rāpuļi, putni un visbeidzot zīdītāji. Zinātniskais nosaukums ir norādīts pilnīgi visiem taksoniem, kamēr latviskie un angļiskie nosaukumi var arī nebūt norādīti. Kā jau iepriekš minēts, daudzām kukaiņu sugām latvisko nosaukumu trūkst. Šajā sarakstā uzskaitītie nosaukumi tiek lietoti visos zooloģiskā dārza materiālos – gan uz sugu nosaukumu plāksnītēm pie dzīvnieku mītnēm, gan arī informatīvajos materiālos, kas izvietoti zoodārza teritorijā un atrodami Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza tīmekļa vietnē.

Zooloģiskā dārza pārstāves norāda, ka labprāt sadarbotos ar LZA Terminoloģijas komisiju, tomēr dažādu apsvērumu dēļ tas netiek darīts. Pirmkārt, Terminoloģijas komisija lēmumus pieņem pārāk lēni. LZA Terminoloģijas komisijas nolikumā ir norādīts, ka „Komisija iesniegtos terminus izskata komisijas sēdē un pieņem lēmumu ne vēlāk kā divus mēnešus pēc to saņemšanas” (Tiešsaiste 4). Divi mēneši ir pārāk ilgs laika periods, jo kolīdz zooloģiskais dārzs ir ieguvis vai nonācis citādā saskarē ar jaunu dzīvnieku sugu, šai sugai ir nepieciešams nosaukums latviešu valodā, kas tiktu lietots zoodārza darbinieku vidū un varētu parādīties uz sugas nosaukuma plāksnītes pie dzīvnieka mītnes. Ziņas par jauniem zoodārza iemītniekiem nereti parādās arī laikrakstos un plašsaziņas līdzekļos, caur kuriem šie nosaukumi sasniedz plašāku sabiedrību. Tā kā dzīvnieku sugu nosaukumu atveide nav Terminoloģijas komisijas prioritāte, un nepastāv arī bioloģijas vai zooloģijas nozarei veltīta

terminoloģijas apakškomisija, tad šādi jautājumi nemaz nevar tapt atrisināti tik ātri, cik tas būtu nepieciešams. Līdz ar to zoodārza speciālistiem pašiem nākas vienoties par visprecīzāko nosaukumu katrai sugai. Otrkārt, tad, kad Rīgas Nacionālajā Zooloģiskajā dārzā speciālisti ir izveidojuši nosaukumu un sākuši to jau lietot, vairs nav izdevīgi vērsties pie LZA Terminoloģijas komisijas, lai attiecīgās sugas latviskais nosaukums tiktu izvērtēts. Ja jau ir izgatavota sugas nosaukuma plāksnīte un citi informatīvie materiāli ar zoodārza speciālistu izveidoto nosaukumu, tad šī nosaukuma maiņa būtu ekonomiski neizdevīga zooloģiskajam dārzam, jo būtu jāpārlabo un atkārtoti jādrukā visi materiāli, kuros parādās sugas vecais nosaukums. Tādēļ zooloģiskā dārzā speciālisti paši veido dzīvnieku nosaukumus un cenšas nodrošināt to, ka vismaz zooloģiskā dārzā materiālos šie nosaukumi tiek lietoti konsekventi.

Analizējot primātu kārtas sistemātisko sugu nosaukumu sarakstu, tika secināts, ka latviešu valodā atveidotie taksonu nosaukumi lielākoties atbilda terminiem izvirzāmajām prasībām, tomēr reizēm nosaukumi bija atveidoti nekonsekventi. Vislielākās problēmas šajā nosaukumu sarakstā bija tieši ar zinātniskajiem nosaukumiem un nosaukumiem angļu valodā, kas nereti bija uzrakstīti kļūdaini. Lai arī neizskatās, ka šīs rakstības kļūdas būtu ietekmējušas latviskā nosaukuma pareizu izveidi, tomēr šo kļūdu dēļ sarakstu nav iespējams lietot kā uzticamu palīgu tulkošanā.

Visi Latvijas Dabas muzejā un Rīgas Nacionālajā Zooloģiskajā dārzā izmantotie dzīvnieku nosaukumu atveides principi ir pamatoti un ir saskaņā ar latviešu terminoloģijas izstrādes principiem, tomēr tos noteikti varētu papildināt arī ar citiem principiem. Šie principi neietver pamatprincipus, kas ir aprakstīti Mg. biol. A. Stalaža izvirzītajos botānikas terminu veidošanas principos. Zooloģiskajā dārzā izmantotie principi ir noderīgi jomas speciālistiem, kam binārās nomenklatūras atveide latviešu valodā ir pašsaprotama, bet tie nav pietiekami cilvēkiem, kas nepārzina dzīvnieku nosaukumu atveides tradīciju. Protams, zooloģijas terminu atveides procesā ir jāpiedalās arī zooloģijas speciālistiem, un ar dzīvnieku nosaukumu atveidi nevajadzētu nodarboties cilvēkiem, kam nav tam nepieciešamo zināšanu.

Tomēr sadarbība starp iestādēm, kas ikdienā saskaras ar dzīvnieku taksonu nosaukumiem, un LZA Terminoloģijas komisiju varētu būt veiksmīgāka. Lai arī Latvijas Dabas muzeja speciālisti ir sadarbojušies ar LZA Terminoloģijas komisiju un šīs sadarbības rezultātā ir izveidoti taksonu nosaukumu saraksti, kas ir arī apstiprināti vienotai lietošanai, tomēr iesaistītie nozaru speciālisti uzver, ka terminoloģijas saraksta izveidošana atbilstoši LZA Terminoloģijas prasībām ir sarežģīta. Lai arī Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārzā speciālisti ir atvērti sadarbībai ar LZA Terminoloģijas komisiju, tomēr dažādu apsvērumu dēļ šāda sadarbība nenotiek. Zoodārza vajadzībām taksonu nosaukumus nereti vajag radīt ātri, un

tā kā sadarbība ar LZA Terminoloģijas komisiju nav tik raita kā varētu vēlēties, taksonu nosaukumus izstrādā zooloģiskā dārza speciālisti. Pēc tam, kad nosaukums jau tiek lietots zooloģiskajā dārzā, to mainīt būtu finansiāli neizdevīgi, tādēļ jau izveidotos nosaukumus zoodārzs neplāno iesniegt LZA Terminoloģijas komisijā.

Gan Latvijas Dabas muzeja, gan arī Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārzā pārstāves atzina, ka taksonu nosaukumu lietojums latviešu valodā nav vienots – ir sugas, kurām ir vairāki sinonīmi nosaukumi, un ir nosaukumi, kas tiek attiecināti uz dažādām sugām. Tāpat arī taksonu nosaukumus mēdz patvaļīgi veidot personas, kurām nav tam nepieciešamo zināšanu, tāpēc dažādos populārzinātniskos izdevumos mēdz parādīties nepareizi izveidoti taksonu nosaukumi. Nozaru speciālisti ir vienotās domās par to, ka būtu vēlams sakārtot zooloģijas terminoloģiju, tomēr tas ir pārāk vērienīgs darbs, kas prasa daudz laika, kā arī kompetentu un entuziastisku speciālistu iesaistīšanos.

6. DZĪVNIĒKU SUGU UN ĢINŠU NOSAUKUMU ATVEIDES PRINCIPI

Šajā nodaļā tiks apkopoti iepriekš apskatītie principi, kas tiek pielietoti atveidojot augu un dzīvnieku taksonu nosaukumus latviešu valodā, tādējādi izveidojot latvisko dzīvnieku sugu un ģinšu nosaukumu izveides principu sarakstu. Principi tiks ilustrēti ar piemēriem no

A. Marnicas sastādītā primātu kārtas sugu sistemātiskā saraksta.

1. Vispirms vajadzētu pārliecināties, vai attiecīgajam taksonam jau nav nepastāv nosaukums latviešu valodā. Kā jau iepriekš minēts, vienīgie LZA Terminoloģijas komisijas apstiprinātie dzīvnieku taksonu nosaukumu saraksti ir A. Marnicas sastādītais primātu kārtas sugu sistemātiskais saraksts un Z. Spura sastādītais biļetens „Latvijas putnu nosaukumi”. Tāpat arī par uzticamiem uzskatāmi Latvijas Dabas muzejā un Rīgas Nacionālajā Zooloģiskajā dārzā lietotie nosaukumi. Latvijas Dabas muzeja eksponātu nosaukumi ir pieejami Nacionālā muzeju krājuma kopkatalogā (www.nmkk.lv). Tomēr visdrošāk ir sazināties ar Latvijas Dabas muzeja un Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza pārstāvjiem.
2. Tā kā dzīvnieku taksonu nosaukumi ir uzskatāmi par terminiem, tad pirmkārt uz tiem ir attiecināmas terminiem izvirzāmās prasības – tiem jāatspoguļo jēdzieniskais sistēmiskums, jābūt pēc iespējas precīziem, kodolīgiem un bez liekiem sinonīmiem. Taksonu nosaukumiem tāpat kā citiem terminiem ir jābūt labskanīgiem un viegli izrunājamiem, kā arī nevajadzētu sniegt maldinošu informāciju vai radīt mulsošas asociācijas.
3. Latviskie sugu nosaukumi būtu jāveido ievērojot binārās nomenklatūras principu, kas nosaka, ka sugas nosaukums latviešu valodā sastāv no diviem vārdiem, no kuriem pirmais ir sugas epitets, bet otrais – ģints epitets. Piemēram, lielais šimpanze (*Pan troglodytes*).
4. Gan sugas, gan ģints epitets jāraksta ar mazo sākumburtu, izņemot gadījumus, kad nosaukums satur īpašvārdu, kas visos gadījumos jāraksta ar lielo sākumburtu, piemēram, Japānas makaks (*Macaca fuscata*).
5. Lai sugas nosaukums būtu binoms, ģints nosaukumam jā sastāv no viena vārda.
6. Sugu nosaukumi latviešu valodā ir jālieto vienskaitlī, bet ģints nosaukumi – daudzskaitlī. Piemēram, orangutani jeb orangutanu ģints (*Pongo*) un Borneo orangutans (*Pongo pygmaeus*).
7. Vienas ģints sugu nosaukumus vēlams veidot ar vienu un to pašu ģints nosaukumu. Attiecīgi, ja viena vai vairākas ģints sugas ir sastopamas Latvijā un līdz ar to tām ir radīti nosaukumi, šis pats ģints nosaukums ir jālieto veidojot citzemju sugu nosaukumus.

8. Jaunus ģinšu nosaukumus latviešu valodā var veidot izmantojot jau esošus ģinšu nosaukumus, veidojot no tiem salikteņus. Piemēram, lemuri (*Lemur*) un peļlemuri (*Microcebus*).
9. Pasugu nosaukumus veido pievienojot pasugu raksturojošo epitetu pirms sugas binārā nosaukuma. Piemēram, Bolīvijas Asaras naktspērtiķis (*Aotus azarae boliviensis*) ir Asaras naktspērtiķa (*Aotus azarae*) pasuga.
10. Atveidojot sugas nosaukumu latviešu valodā, pirmkārt, jāņem vērā sugas zinātniskais nosaukums. Latviskajam sugas nosaukumam jānorāda uz tām pašām sugas pazīmēm, uz kurām norāda zinātniskais nosaukums. Jāņem vērā arī sugas nosaukums citās valodās, tomēr nevajadzētu tulkot citvalodu nosaukumus uz latviešu valodu. Ja nav iespējams saglabāt zinātniskajā nosaukumā paustās pazīmes, latvisko sugas nosaukumu veido, pirmkārt, ņemot vērā sugai raksturīgākās pazīmes un, otrkārt, ņemot vērā sugas izplatības areālu. Nav ieteicams kā sugas epitetu izvēlēties vārdu ‘parastais’.
11. Īpaša uzmanība jāpievērš īpašvārdu – personvārdu un ģeogrāfisko nosaukumu – atveidei latviešu valodā.

Vadoties pēc šiem principiem ir iespējams izveidot dzīvnieku sugu un ģinšu nosaukumus, kas formas ziņā atbilst nozarē pieņemtajiem standartiem. Lai arī ievērojot šos principus ir iespējams izveidot pareizus taksonu nosaukumus, tomēr visdrošāk šajos jautājumos ir konsultēties ar nozares speciālistiem, jo taksonu nosaukumi tomēr ir zinātniskie termini, kuru sistēmai jābūt precīzai un vienotai.

SECINĀJUMI

Šī maģistra darba mērķis bija izziņāt un analizēt pastāvošo situāciju zooloģijas terminoloģijas, it īpaši latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu, jomā un apkopot principus, pēc kuriem tiek veidoti latviskie taksonu nosaukumi. Mērķis tika sasniegts apskatot izdevumus un publikācijas, kurās aprakstīta terminoloģijas nozare un latviešu terminoloģijas izstrāde, analizējot LZA Terminoloģijas komisijas apstiprināto primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātisko sarakstu un intervējot nozares speciālistus, kas ne tikai ikdienā saskaras ar zooloģijas terminoloģiju, bet arī iesaistās dzīvnieku taksonu nosaukumu izveidē – speciālistus no Latvijas Dabas muzeja un Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza.

No terminoloģijas viedokļa bioloģijas nozare atšķiras no citām zinātņu nozarēm, jo tajā tiek lietoti gan zinātniskie jeb latīniskie taksonu nosaukumi, gan arī vispārpieņemtie taksonu nosaukumi valsts vietējā valodā. Tā kā zinātnisko taksonu nosaukumu veidošanu un lietošanu regulē Starptautiskais Zooloģiskās Nomenklatūras kodekss, tad šie nosaukumi ir precīzi, nepārprotami un saprotami speciālistiem visā pasaulē, tādēļ tie visbiežāk tiek lietoti tieši zinātniskos pētījumos, kur precizitāte ir ļoti būtiska. Turpretī vispārpieņemtie nosaukumi katrā valstī ir atšķirīgi, un arī vienas valodas robežās tie mēdz būt neprecīzi – vienam taksonam var būt vairāki nosaukumi un viens nosaukums var tikt attiecināts uz dažādiem taksoniem. Tomēr par spīti vispārpieņemto nosaukumu trūkumiem, tie ir nepieciešami, jo lielākā sabiedrības daļa nesaprot zinātniskos nosaukumus. Latviskie dzīvnieku taksonu nosaukumi tiek lietoti gan dažādās iestādēs, piemēram, muzejos un zoodārzos, gan zinātniskos pētījumos, kur tie parasti ir papildināti ar zinātniskajiem nosaukumiem, gan arī populārzinātniskos izdevumos, piemēram, enciklopēdijās, un televīzijas filmās un raidījumos par dabu, līdz ar to tie skar lielu sabiedrības daļu.

Pēc V. Skujiņas darbā „Latviešu terminoloģijas izstrādes principi” noteiktās termina definīcijas un terminiem izvirzāmo prasību analīzes tika secināts, ka vispārpieņemtie taksonu nosaukumi ir uzskatāmi par terminiem, jo tie nosauc konkrētus taksonus, kam ir konkrēta vieta organismu klasifikācijas sistēmā, tādēļ ir uzskatāmi par bioloģijas vai, precīzāk, zooloģijas terminiem.

LZA Terminoloģijas komisija ir vienotai lietošanai apstiprinājusi divus latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu sarakstus, kas arī apstiprina, ka dzīvnieku taksonu nosaukumi ir termini, tomēr tā kā apstiprināto nosaukumu ir maz, šī terminoloģijas nozare nav sakārtota. Apstiprinātos latviskos taksonu nosaukumus var uzskatīt par precīziem, ja pie katra latviskā nosaukuma ir norādīts precīzs atbilstošā taksona zinātniskais nosaukums. Līdz ar to jo vairāk

taksonu nosaukumu tiks apstiprināti, jo tie būs precīzāki un, iespējams, ar laiku tie precizitātes ziņā varētu pietuvoties zinātniskajiem nosaukumiem.

Tomēr ne visu bioloģijas apakšnozaru terminoloģija Latvijā ir tik problemātiska – botānikas terminoloģija latviešu valodā ir attīstītāka. Kā viens no iemesliem, kāpēc botānikas terminoloģija ir attīstītāka, ir tas, ka par botānikas terminoloģijas jautājumiem atbild LZA Terminoloģijas komisijas Botānikas terminoloģijas apakškomisija, kamēr zooloģijas terminoloģijai šādas apakškomisijas nav. Tāpat arī botānikas terminoloģijas izstrādes jautājumiem ir veltītas vairākas publikācijas, kas norāda uz to, ka botānikas nozares speciālisti ir ieinteresētāki nozares terminoloģijas standartu izveidošanā. Tomēr daudzus no principiem, kas tiek izmatoti veidojot latviskos augu taksonu nosaukumus, var piemērot arī latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu veidošanā.

Intervijās ar speciālistiem no Latvijas Dabas muzeja un Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza tika noskaidroti principi, pēc kuriem šajās iestādēs tiek veidoti latviskie dzīvnieku taksonu nosaukumi. Sugu nosaukumi tiek veidoti atbilstoši binārās nomenklatūras principam, un latviskajam nosaukumam ir jāatspoguļo zinātniskajā nosaukumā ietvertās īpašības. Ja nav iespējams saglabāt zinātniskajā nosaukumā norādītās īpašības, nosaukums tiek veidots, ņemot vērā, pirmkārt, sugai raksturīgās īpašības un, otrkārt, sugas izplatības areālu. Latviskos nosaukumus neveido pārtulkojot citvalodu nosaukumus. Tāpat arī nosaukumiem nevajadzētu būt informatīvi maldinošiem vai izraisīt nevēlamas asociācijas. Šie principi tika analizēti, apkopoti un papildināti ar vispārīgākiem principiem, tādējādi iegūstot sarakstu ar principiem, pēc kuriem būtu jāveido latviskie dzīvnieku taksonu nosaukumi. Vadoties pēc šiem principiem ir iespējams izveidot dzīvnieku sugu un ģinšu nosaukumus, kas formas ziņā atbilst nozarē pieņemtajiem standartiem, līdz ar to šis saraksts var būt noderīgs tulkotājiem, kas saskaras ar tekstiem, kuros ir vispārpieņemtie dzīvnieku taksonu nosaukumi.

Pētījumā tika apskatīta latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu apstiprināšanas gaita. Tā kā LZA Terminoloģijas komisijā nav apakškomisijas, kas nodarbotos ar zooloģijas terminu izskatīšanu, tad, lai dzīvnieku taksonu nosaukumi tiktu apstiprināti, ir nepieciešams izveidot pagaidu apakškomisiju. Balsoties uz primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātiskā saraksta autores A. Marnicas pieredzi, viņai pašai bija jāizveido pagaidu apakškomisija, kas izskatītu terminus pirms to apstiprināšanas LZA Terminoloģijas komisijā. Šai sistēmai ir gan priekšrocības, gan trūkumi – termini tiek izstrādāti rūpīgi, tomēr tā kā Latvijā nav daudz šīs nozares speciālistu, tad ir grūti izveidot pagaidu apakškomisiju atbilstoši LZA Terminoloģijas komisijas prasībām. Šīs grūtības var atturēt nozaru speciālistus no latvisko taksonu nosaukumu sarakstu veidošanas un iesniegšanas LZA Terminoloģijas komisijā. Tādēļ, lai veicinātu zooloģijas terminoloģijas attīstību, vajadzētu izveidot LZA Terminoloģijas

komisijas Zooloģijas apakškomisiju vai vismaz Bioloģijas apakškomisiju, kurā tiktu iekļauta arī Botānikas apakškomisija, kā arī nodrošināt atalgojumu terminu izstrādē iesaistītajām personām.

Lai arī nozaru speciālisti ir sadarbojušies ar LZA Terminoloģijas komisiju, LZA Terminoloģijas komisija ir vienotai lietošanai apstiprinājusi tikai divus latvisko taksonu nosaukumu sarakstus – A. Marnicas sastādīto primātu kārtas sugu nosaukumu sistemātisko sarakstu un Z. Spura sastādīto Latvijas putnu nosaukumu sarakstu. Līdz ar to var secināt, ka sadarbība starp nozaru speciālistiem un LZA Terminoloģijas komisiju varētu būt veiksmīgāka. Latvijas Dabas muzeja speciālistes, kas jau ir sadarbojušās ar LZA Terminoloģijas komisiju, atzīst, ka sadarbība ir sarežģīta, bet Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza speciālistes norāda, ka LZA Terminoloģijas komisija terminoloģijas problēmas risina pārāk lēni, līdz ar to sadarbība zoodārzam ir finansiāli neizdevīga.

Gan Latvijas Dabas muzeja, gan Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārzā pārstāves atzīst, ka vispārpieņemto taksonu nosaukumu lietojums latviešu valodā nav vienots – ir sugas, kurām ir vairāki sinonīmi nosaukumi, un ir nosaukumi, kurus lieto, lai nosauktu dažādus taksonus. Tāpat arī dažādos populārzinātniskos izdevumos tiek lietoti nepareizi vispārpieņemtie taksonu nosaukumi, kurus ir patvaļīgi izveidojuši tulkoņi vai citas personas, kam nav pietiekamu zināšanu par latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu atveides tradīcijām. Nozares speciālisti ir vienotās domās par to, ka zooloģijas terminoloģiju vajadzētu sakārtot, tomēr tas ir ļoti vērienīgs darbs, kas prasīs daudz laika.

TĒZES

1. Bioloģijas nozarē tiek lietoti gan zinātniskie jeb latīniskie taksonu nosaukumi, gan vispārpieņemtie taksonu nosaukumi valsts vietējā valodā.
2. Zinātniskie taksonu nosaukumi ir precīzi un saprotami speciālistiem visā pasaulē, jo to izveidi un lietojumu regulē Starptautiskais Zooloģiskās Nomenklatūras kodekss, kamēr vispārpieņemtie taksonu nosaukumi katrā valstī ir atšķirīgi un mēdz būt neprecīzi – vienam taksonam var būt vairāki nosaukumi un viens nosaukums var tikt attiecināts uz dažādiem taksoniem.
3. Vispārpieņemtie taksonu nosaukumi ir nepieciešami, jo zinātniskos nosaukumus saprot lielākoties tikai nozares speciālisti.
4. Vispārpieņemtie taksonu nosaukumi ir uzskatāmi par terminiem, jo tie nosauc konkrētus taksonus, kam ir konkrēta vieta organismu klasifikācijas sistēmā, kas ir daļa no bioloģijas nozares.
5. LZA Terminoloģijas komisija ir vienotai lietošanai apstiprinājusi tikai divus latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu sarakstus.
6. Latviskos dzīvnieku taksonu nosaukumus lielākoties veido nozares speciālisti, piemēram, speciālisti no Latvijas Dabas muzeja un Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza. Nosaukumus mēdz veidot arī tulkotāji un citas personas, kam nav pietiekamu zināšanu par latvisko dzīvnieku taksonu nosaukumu atveides tradīcijām.
7. Veidojot latviskos dzīvnieku sugu nosaukumus, būtu jāievēro binārās nomenklatūras princips.
8. Latviskajam taksona nosaukumam ir jāatspoguļo zinātniskajā nosaukumā ietvertās īpašības. Ja tas nav iespējams, nosaukums tiek veidots, ņemot vērā, pirmkārt, sugai raksturīgās īpašības un, otrkārt, sugas izplatības areālu.
9. Latviskos nosaukumus neveido pārtulkojot citvalodu nosaukumus.
10. Nosaukumiem nevajadzētu būt informatīvi maldinošiem vai izraisīt nevēlamas asociācijas.
11. Tā kā LZA Terminoloģijas komisijā nav apakškomisijas, kas nodarbotos ar zooloģijas terminu izskatīšanu, tad latvisko taksonu nosaukumu apstiprināšanas process ir sarežģīts un nemotivē nozares speciālistus veidot nosaukumu sarakstus un tos iesniegt LZA Terminoloģijas komisijā.
12. Zooloģijas speciālisti atbalsta zooloģijas terminoloģijas sakārtošanu, tomēr uzsver, ka tas ir vērienīgs darbs, jo Latvijā trūkst kompetentu un dzīvnieku sistemātikā ieinteresētu nozares speciālistu.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Baumanis, J., Klimpiņš, V. *Putni Latvijā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2003.
2. Cabré, M. T. *Terminology: Theory, Methods, and Applications*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1999.
3. Doran, E. W. „The Vernacular Names of Birds”. *The Auk* 20, 1903: 38.–43. lpp.
4. Doran, E. W. „Vernacular Names of Animals”. *The American Naturalist* 37, 1903: 551.–555. lpp.
5. Freimane, I. Valodas kultūra teorētiskā skatījumā. Rīga: Zvaigzne, 1993.
6. Gill, F. B., Wright III, M. T., Conyne, S. B., Kirk R. „On Hyphens and Phylogeny”. *The Wilson Journal of Ornithology* 121.3, 2009: 649.–652. lpp.
7. Low, T. „The Art of Naming”. *Nature Australia* 27.4, 2002, 24. lpp.
8. LZA TK Terminoloģijas Jaunumi Nr. 1. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija, 2002.
9. LZA TK Terminoloģijas Jaunumi Nr.10. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija, 2004.
10. LZA TK Terminoloģijas Jaunumi Nr. 13. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija, 2006.
11. Parkes, K.C. „A Guide to Forming and Capitalizing Compound Names of Birds in English” *The Auk* 95, 1978: 324.–326. lpp.
12. *Situācijas izpēte latviešu terminoloģijas izstrādes, saskaņošanas un apstiprināšanas jomā*. Rīga: Tulkošanas un terminoloģijas centrs, 2005.
13. Skujiņa, V. *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Rīga: LVI, 2002.
14. Spuris, Z. *Latvijas putnu nosaukumi*. Rīga: Zinātne, 1991.
15. *Svešvārdu vārdnīca. 25000 vārdu un terminu*. Rīga: Avots, 2008.

Tiešsaistes resursi

1. *Latviešu valodas nozaru terminoloģijas izstrādes vadlīnijas*. Pieejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=185&id=551>. Skatīts: 22.04.2014.
2. Skujiņa, V., Ķirīte, M. *Termins vārdnīcā kā terminzinātnes attīstības un valodas bagātināšanas avots*. Pieejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=216&id=734>. Skatīts: 24.04.2014.
3. *Valsts valodas likums*. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=14740>. Skatīts: 24.04.2014.

4. *Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas nolikums*. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=13213>. Skatīts: 29.04.2014.
5. LZA Terminoloģijas komisijas tīmekļa lapa. Pieejams: <http://termini.lza.lv/>. Skatīts: 9.04.2014.
6. *LZA TK 09.06.2009. sēdes protokols Nr. 4/1094*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/article.php?id=256>. Skatīts: 26.04.2014.
7. *FCI suņu šķirņu nomenklatūra*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/article.php?id=168>. Skatīts: 1.05.2014.
8. *Augu nosaukumu veidošanas modeļi: Tradīcijas un teorētiskie aspekti*. Pieejams: http://ilga.cs llu.lv/uploads/File/MF%20Konference%202014/V_Sulcs.pdf. Skatīts: 1.05.2014.
9. Latvijas Ornitoloģijas biedrības tīmekļa lapa. Pieejams: http://www.lob.lv/lv/atlants/sugu_kartes.php?kods=mocit. Skatīts: 6.05.2014.
10. *Sugu enciklopēdija „Latvijas daba”*. Pieejams: <http://www.latvijasdaba.lv/putni/motacilla-citreola-pall/>. Skatīts: 6.05.2014.
11. *Edgars Lediņš. Putnu un dabas fotogrāfijas*. Pieejams: <http://ledins.lv/>. Skatīts: 6.05.2014.
12. *The IUCN Red List of Threatened Species*. Pieejams: <http://www.iucnredlist.org/>. Skatīts: 5.04.2014.
13. Starptautiskās Zooloģiskās Nomenklatūras komisijas tīmekļa lapa. Pieejams: <http://iczn.org/>. Skatīts: 10.04.2014.
14. *International Code of Zoological Nomenclature*. Pieejams: <http://www.nhm.ac.uk/hosted-sites/iczn/code/>. Skatīts: 10:04.2014.
15. Latvijas Dabas muzeja tīmekļa lapa. Pieejams: <http://www.dabasmuzejs.gov.lv/>. Skatīts: 29.03.2014.
16. *Wiktionary*. Pieejams: <http://en.wiktionary.org/wiki/marmozet>. Skatīts: 30.03.2014.
17. *Darwiniana and Evolution*. Pieejams: <http://darwiniana.org/>. Skatīts: 30.03.2014.
18. Global Biodiversity Information Facility. Pieejams: <http://data.gbif.org/welcome.htm>. Skatīts: 31.03.2014.
19. *Latvijas zivju saraksts*. Pieejams: <http://latvijas.daba.lv/scripts/db/saraksti/saraksti.cgi?d=zivis>. Skatīts: 7.05.2014.
20. *LZA TK 03.05.2011. sēdes protokols Nr. 3/1105*. Pieejams: <http://termini.lza.lv/article.php?id=321>. Skatīts: 9.05.2014.

21. *Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas (LVEK) lēmumi un ieteikumi.*
Pieejams: http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/files/LVEK_2011_11_16.pdf.
Skatīts: 9.05.2014.
22. CITES (*Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna*) konvencijas tīmekļa lapa. Pieejams: <http://www.cites.org/>. Skatīts: 10.05.2014.
23. *Par 1973. gada Vašingtonas konvenciju par starptautisko tirdzniecību ar apdraudētajām savvaļas dzīvnieku un augu sugām.* Pieejams:
<http://likumi.lv/doc.php?id=41732>. Skatīts: 10.05.2014.
24. Rīgas Nacionālā Zooloģiskā dārza tīmekļa lapa. Pieejams: <http://www.rigazoo.lv/public/>.
Skatīts: 24.03.2014.

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Dzīvnieku taksonu nosaukumu atveide latviešu valodā” (Formation of the Common Names of Animal Taxa in the Latvian Language) izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Ieva Rune

26.05.2014.

Rekomendēju/ nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. philol. Gunta Ločmele

26.05.2014.

Recenzents:

Studiju metodiķe:

Darbs iesniegts Darbs iesniegts Sastatāmās valodniecības un tulkošanas nodaļā 28.05.2013.

Darbu pieņēma:

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

2014. gada..... jūnijā, prot. Nr., vērtējums

Komisijas sekretāre: